

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

RIKSORGAN FÖR SVERIGES LUNGSJUKA

N:r 11
Nov.
1953.
Pris 75 öre

KOCKUMS
MEKANISKA VERKSTADS AB • MALMÖ

Skånska Banken

Huvudkontor: Malmö

**i västra Sverige
äter man**

billigast

och

bäst

på

**VARA-bolagets
restauranter**

Dir.: Västsveriges Allm. Rest. A.-B.

Utkommer varje månad

Status

RIKSORGAN FÖR SVERIGES LUNGSJUKA

Nr 11. November 1953

16:e årgången

Ansvarig utgivare: EINAR HILLER.
Redaktör SIXTEN HAMMARBERG.
Ägare: De Lungsjukas Riksförbund.

Annonspriser:

1/4 sid. 400:—, 1/2 sid. 225:—,
1/4 sid. 125:—, 1/8 sid. 65:—.

Småannonser:

90 mm spaltbredd 90 öre mm.
60 mm spaltbredd 65 öre mm.

Färgannonser 25 % tillägg.
För julnumret specialoffert.

Kontrollmärke
lagligen skyddat

HUVUDREDAKTIONEN I STOCKHOLM:
Kocksgatan 15, Stockholm 4.
Telefon 41 39 99 och 44 40 40.
Postgiro nr 95 00 11.

LOKALREDAKTIONEN I MALMÖ:
Kamrergratan 3. Tel. 753 44.
Postgiro nr 95 00 65.

Prenumerationspriser: helt år 8:—,
halvt år 4:50.

Sjukhusdemokrati

"Ett sjukhus är en liten stat i staten, och liksom alla andra statsbildningar har också sjukhuset sina mer eller mindre klart formulerade lagar", skrev en känd skribent för något år sedan. Det var i sammanhanget fråga om ett disciplinärende, straffutskrivning av en sanatoriepatient, som upprörde hela den svenska pressen. I sådana aktuella fall är det ganska naturligt att folk i allmänhet frågar sig: *hur* regleras samlevnaden på sjukhus och vilka normer gäller för livsföringen där? Ett uttömmande svar på frågan skulle kräva åtskilligt utrymme och här kan vi endast stanna inför vissa nyckelproblem, som berör samlevnaden på sjukhus och då särskilt sanatorierna. Man bör kanske först erinra om att hithörande problem ofta bli aktuella i samband med något störande intermezzo, som gör folk upprörda. Intresset koncentreras till själva händelsen mera än till de förhållanden under vilka den aktuella konflikten uppstått, några syndabockar får kanske skylta i spalterna, men det är också allt. Snart är händelsen glömd. Men livet på sjukhusen går vidare, läkare, personal och patienter lever i sin värld och "lagarna" — för att återknyta till ingressen — fungerar där liksom lagar och bestämmelser i allmänhet, mer eller mindre gnisselfritt. För De lungsjukas riksförbund, som under mer än ett årtionde haft att handlägga för tuberkulösa livsviktiga frågor är det naturligt att samlevnadsformerna på sanatorierna alltid haft och fortfarande har sitt givna intresse. Vårt arbete har emellertid — och det är väl rätt naturligt — mest koncentrerats till att skapa gynnsammare betingelser för patienterna i allmänhet, för social hjälp i olika former, för studier, sysselsättningsterapi o. s. v. Ett arbete, som givetvis omfattats även av andra än vi, men på vars basis också nya bestämmelser och samarbetsformer

grundlagts tillsammans med tidigare existerande. Det är väl ett allmänt känt faktum att det finns en fast föreningsorganisation, patientföreningar, på våra sanatorier, vilken ingår som en permanent del i sjukhusinstitutionen. Patientföreningarnas arbetsformer och funktioner är ytterst skiftande, beroende på sjukhusens ålder och traditioner och de människor, som kommit att handlägga deras angelägenheter. Några direkta direktiv hur samarbetsformerna på sjukhusen skall organiseras har aldrig givits i vad det gäller funktioner inom sjukhusen, men vårt förbund har på olika sätt, genom stadgeändringar och kontinuerliga kontakter med patientföreningarna, sökt länka in deras arbete i den allmänna utvecklingen inom socialvård och samhällsliv för att ge arbetet i hela landet mera enhetlig prägel. Kontakterna mellan läkare, patientförening, personal, sjukhusdirektion o. s. v. har varit ett fritt fält, där man arbetat på olika sätt, vilket inte får tolkas som att man inte gjort eller gör något alls. Att patientföreningarnas strävanden i allmänhet uppskattas av våra läkare är ställt utom varje tvivel. Och ofta har det väl varit så — även om vi inte här skall fördjupa oss i historiska fakta — att läkarna varit positiva pådrivare när det gällt att få till stånd patientföreningar. Och detta intresse för de lungsjukas föreningsvilja har sträckt sig också utanför sjukhusen, till konvalescentföreningarna och deras arbete.

Utvecklingen har emellertid gått raskt undan och med all respekt för sjukhusens traditioner bör man nog söka utveckla sjukhusdemokratin till fastare arbetsformer, bygga ut kontakterna till större kontinuitet till nytta för alla parter, som leva och verka inom sjukhusen.

Tanken på ett kontinuerligt samarbetsorgan för pati-

enter och övriga intresseparter har tidigare framförts i Status, då uppkomna situationer visat behov av sådant samarbete. Just vid pressläggningen av detta nummer har vi haft glädjen att dryfta några av här antydda problem med överläkare Nils Levin på Länssanatoriet, Uttran, som själv funnit det förnuftigt med ett fastare organ för inbördes kontakt och information på sjukhuset. Doktor Levin, som tidigare, i likhet med många andra sanatorieläkare, ingalunda stått främmande för att ex. dryfta vissa gemensamma frågor med sanatoriets patientförening, har själv tagit initiativ för att få en samarbetsnämnd till stånd. — "Det är otvivelaktigt att ett sådant kontaktorgan för kontinuerlig information och meningsutbyte har den största betydelse för trivseln och samlevnaden på sjukhuset", säger doktor Levin. "Från patienternas sida tror jag det är viktigt att om man har något att erinra så vet man att möjligheten till meningsutbyte ligger öppen genom detta organ, vilket självfallet är sundare än att man kanske går omkring och lagrar på ett missnöje, som kan ta sig skiftande och störande uttryck, beroende på vad det i varje särskilt fall kan röra sig om. På så sätt kan man förebygga mycket gnissel, komma tillrätta med konfliktsfrön av olika slag på ett tidigt stadium och säkerligen också få fram åtskilligt positivt för trivseln och sjukhusets bästa, om man går till verket med den rätta andan och intresset", slutar doktor Levin.

†

*

Detta uttalande av en sanatorieläkare kan gott stå som en principiell deklaration av begreppet modern sjukhusdemokrati. Enligt vad vi senare inhämtat har samarbetsorganet eller sjukhusnämnden, som vi tillsvidare kunna kalla den, redan fått sin sammansättning på Länssanatoriet, Uttran, och består av överläkare, husmor, syssloman och tre representanter för patientföreningen, ett konsultativt organ för meningsutbyte och inbördes information.

Man kan givetvis diskutera ett sådant organs sammansättning, hur och i vilken omfattning olika intresseparter bör vara företrädda, att man inte bör låsa fast sig i vissa arbetsformer innan man provat sig fram o. s. v., men från vårt håll skall här endast understrykas, att vi ser detta initiativ som ett tidens tecken, ett betydelsefullt framsteg för att knyta samman de värdefulla krafter, som var och en på sitt sätt kan stärka och utveckla sjukvården. Initiativet bör bli ett värdefullt tillskott i dagens sjukvårdsdebatt och för praktisk tillämpning på andra håll i landet.

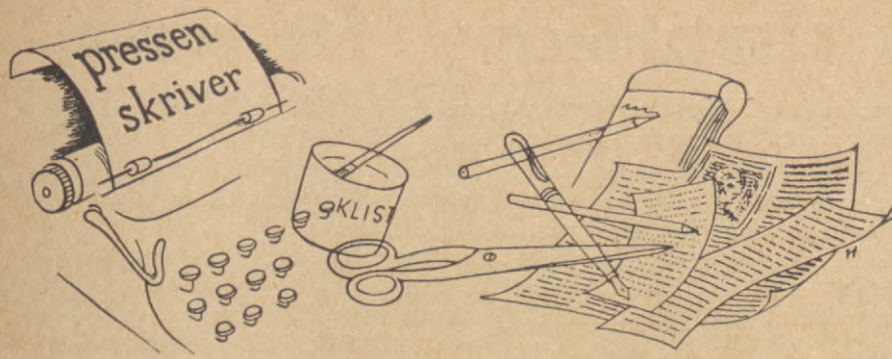
Sutton Commarberg

«Livsfarlig operationskö»

rubriceras en uppgift om att patienter får vänta allt för länge på kirurgiska lungingrepp. De specialoperationer, som erfordras i vissa fall utföras vid kliniker i Uppsala, Lund och Stockholm och dessa kliniker är hårt belastade — det kan bli fråga om väntetider upptill ett halvt år och ett år. Problemet blir ännu mera brännande om man tar del av ett uttalande av doktor Bo Carstensen, att patienter, som behandlas med nya läkemedel löper vissa risker om väntetiden blir för lång. De nya läkemedlen ha nämligen en benägenhet av det negativa slaget — de kan verka positivt en tid och man kan få ett tbc-fall i ett sådant tillstånd att ett kirurgiskt ingrepp kan ske — men risk föreligger att tuberkelbacillerna bli okänsliga för medlen om patienten får vänta för länge. Utsikterna för framgångsrik operation minskas. I somras gjorde de lungsjukas centralförening i Göteborg en framstöt till stadens myndigheter för Göteborgs vidkommande och gav stöd åt doktor Gösta Biraths förslag om ordnande av ändamålsenliga operationsmöjligheter där. Det synes i stort sett här vara en fråga som snarast borde bli föremål för snabbutredning för hela landet. Här om på något område har man rätt att kräva snabba åtgärder — för dem som vänta på att behandlas och kanske också riskera att försämras under väntetiden.

Någon avundsjukan

behöver man inte kalla det om vi tar oss friheten att göra några påpekanden i samband med att Spenshults sanatorium tagits i bruk som reumatikersjukhus. Det finns nämligen en benägenhet att tolka denna händelse som ett tidens tecken — nu kan vi snart hastigt och lustigt avveckla sanatorierna och överlämna byggnaderna till reumatikervården. Så enkelt är det inte. Man bör inte planera tbc-vården med utgångspunkt från de låga dödlighetssiffrorna utan man bör hålla sjukdomsfrekvensen — som fortfarande är mycket hög — i minne då man bedömer hela tbc-situationen. Spenshult är f. ö. en alldeles särskild historia i förbigående sagt och har sedan lång tid tillbaka varit på tapeten för nya vårdbehov. Detta påpekande får, som antytts, inte tolkas som att vi missunnar reumatikerna de möjligheter, som nu öppnats för deras vård — Spenshult kommer säkert att fylla en betydelsefull uppgift i folkhälsans tjänst också i fortsättningen.

Tbc på Grönland

är en fruktansvärd sjukdom, som orsakar tredjedelen av alla dödsfall bland befolkningen. Det hårda klimatet och bostadsförhållandena gynnar sjukdomen framgår av boken *Slocknad är elden* av Inga Ehrström. "Den moderna klädseln" synes också ha sin andel i den höga sjukdomsfrekvensen enl. vad som framgår i ett referat om boken i *Afton-tidningen* "De västerländska levnadsvanorna synes ha sin dryga skuld." Bomullsklänningar är inte mycket att komma med i 40 graders kyla. Bland eskimåkvinnorna blir det alltmer modernt att skruda sig i importerade lyxplagg, bomullsklänningar och silkesbyxor."

"Tbc ingen fattigmans sjukdom"

rubriceras åtskilliga referat i pressen om en sammanställning av nyare rön om barn tuberkulosen, publicerade i *Socialmedicinsk tidskrift* av överläkare Herbert Enell. Den optimistiska rubriksättningen torde ha sin orsak i följande (undersökningen gäller calmettevaccinerade skolbarn i Stockholm) som vi saxa ur *Kvällsposten*:

Av de barn, som deltagit i undersökningen hade 78,7 procent undergått frivillig calmettevaccination. Av dessa insjuknade 0,16 procent i klinisk tuberkulos medan motsvarande procenttal för de icke vaccinerade var 5,1. Det förekommer med andra ord procentuellt drygt 30 gånger fler fall av klinisk tuberkulos bland de icke vaccinerade än bland de vaccinerade folkskolebarnen.

En av huvudfrågorna i undersökningen har varit att få klart för sig hur djupt calmettevaccinationen trängt in i folkmedvetandet och om den omfattats lika av alla samhälls-

klasser i en stad av Stockholms storlek. Undersökningen visar, att calmettevaccinationen omfattats i lika utsträckning av alla socialgrupper.

Tuberkulos förekommer i det undersökta materialet något mer hos barn, som tillhör socialgrupp 3 än i övriga socialgrupper men skillnaden är obetydlig och man har därför ej längre rätt att beteckna tbc som "fattigmans sjukdom", som stundom gjordes tidigare.

I undersökningen har även bostadsstandarden jämförts med barnens tuberkulinstatus och härvid fick man det överraskande resultatet att procentsatserna spontanpositiva är påfallande lika i de skilda bostadskategorierna och att det t. o. m. i vissa fall förekommer något större procent spontanpositiva barn i familjer med goda bostadsutrymmen. Detta innebär ingalunda att inte den höjda bostadsstandarden spelat en ytterst betydelsefull roll vid tuberkulosens tillbakagång i vårt land. Resultatet kan däremot antas peka hän på att calmettevaccinationen accepterats av alla samhällsskikt så pass lika, att dessa goda skyddseffekt ej kan förklaras med urval. Det är ej de bättre situationer med bättre bostadsutrymmen, som utnyttjat den mer än övriga kategorier. Vidare kan i en del fall den större och förbättrade bostaden ha erhållits först sedan spontanpositiviteten inträtt och måhända med denna som skäl genom dispensärens förmedling.

Forskningsbidrag för tbc-studier

har vid Svenska Nationalföreningen mot Tuberkulos senaste sammanträde fördelats på följande sätt enligt *Svenska Dagbladet*:

För vetenskaplig tuberkulosforskning utdelades bidrag till professor

Axel Ahlmark och docenterna Ake Nyström och Torsten Bruce för studier rörande lungtuberkulosens förhållande vid samtidig förekomst av silikos, till professor Erik Hedvall för ett arbete om graviditet och tuberkulos, till förste underläkare Olle Höök för ett arbete rörande polyneurit vid INH-behandling samt till sanatorieläkare Ivar Källqvist för fortsatta studier rörande lungtuberkulos i högre åldrar. Med. dr Gunnar Dahlström beviljades resestipendium för studier av tuberkulosvården i England och Wales, och husmodern vid Söderby sjukhus Hanna Grönberg fick ett stipendium för tuberkulosstudier i Holland, Belgien, Frankrike, Italien, Schweiz och Tyskland.

Driftbidrag beviljades till Barnkolonier för tuberkulosshotade barn i Norrland.

Till tre elever vid Slöjdföreningens kurser i arbets- och sysselsättningsterapi i Göteborg utdelades stipendier.

Sju viktiga bud om tbc

publicerar *Stockholms-Tidningen* i en stort upplagd artikel om tuberkulos, byggd på en rad värdefulla upplysningar av överläkare Bo Carstensen:

1. Calmettevaccinera alla spädbarn. (0 år.)
2. Vaccinera barnen när de börjar skolan om de är negativa. (7 år.)
3. Vaccinera åter när de slutar skolan. I puberteten är resistensen i en vågdal. (14 år.)
4. Vaccinera de eventuellt ännu negativa om igen när ungdomen börjar högre skolor och praktik samt när de värnpliktiga börjar sin första tjänstgöring. (18—20 år.)
5. Delta i skärmbildsundersökningarna. Erfarenheten visar att bland dem som undandrar sig finns flera tbc-sjuka.
6. Följ programenligt tbc-kontrollerna enligt läkarens anvisningar. Det är en ren dumhet att inte lägga in sig på lungklinik vid minsta misstanke om lungsjukdom av något slag.
7. Sök läkare, helst lungspecialist, vid långvariga symptom från luftvägarna.

Lyckad arbetsvårdsutställning i Stockholm

Belysande fakta: 60.000 personer behöver hjälp till arbete, bättre möjligheter till kvalificerad utbildning, arbetsplacerade tbc-konvalescenter inga hoppjerkor!

"Vi och vårt yrke" hette en utställning om praktisk utbildning, anordnad i Stockholm under september månad. Utställningen, som kommit till stånd genom anslag av stadsfullmäktige i Stockholm plus välvillig medverkan från en hel del andra kunde uppvisa åtskilligt sevärt. Ett uppmärksammat inslag var arbetsvårdsavdelningen. Här kunde tre sakkunniga män, borgarrådet Harald Mårtens, överdirektör C. W. Curtman i Arbetsmarknadsstyrelsen och överläkare Carl Gentz vid stadens centraldispensarie ge besökarna en belysande framställning av svensk arbetsvård av i dag, vilket kanske först bör sammanfattas i: att man fick en klar uppfattning om att de pengar, som offras på arbetsvård är väl använda medel.

Fördomarna får vika för praktiska resultat framhöll borgarrådet Mårtens i sitt inledningsanförande och betonade att de medicinska framstegen ger de partiellt arbetsföra helt andra möjligheter i arbetslivet än förr.

I Stockholm finns det för närvarande 23 arbetsterapeuter och 52 kuratorer för dessa problem. Men vad arbetsterapi beträffar får man aldrig förlora målsättningen: den bör vara en förberedelse till omskolningen för arbetslivet och inte inriktas enbart på hobbyverksamhet. Arbetsvården måste insättas så tidigt som möjligt och måste vara en naturlig fortsättning på sjukhusvården. Det är nödvändigt att både arbets- och eftervård kommer patienten till del — före den arbetsvårdande processen är fullbordad är patienten inte hjälpt ur sin sjukdom.

En planmässig hushållning med arbetskraften

var grundlinjen i överdirektör Curtmans framställning, som vidare utvecklade de tankegångar borgarrådet Mårtens lämnat med ett belysande siffermaterial om svensk arbetsvård.

— All disponibel arbetskraft behövs i Sverige i dag, underströk överdirektör Curtman. Inte minst de partiellt arbetsföra. Att all kraft insätts på att hjälpa dem, samtidigt som bristen på arbetskraft därigenom minskas, är av stor vikt. En utredning från år 1952 visade att 19.000 partiellt arbetsföra det året sökte antingen arbete eller hjälp som kunde ge dem möjlighet att senare finna sysselsättning. Hälften av dessa kunde placeras, medan resten fick en handräckning för en senare insats i arbetslivet.

C:a 60.000 personer ute i de svenska bygderna torde i detta nu behöva samhällets stöd för att inordnas på arbetsmarknaden. Ändå säger den siffran självfallet på långt när inte allt.

Ungefär 1 procent av patienterna på våra lasarett och sjukhus behöver arbetsvård, medan detsamma gäller

50 procent av patienterna på våra tbc-sjukhus och 50 procent på sinnessjukhusen.

En detaljerad undersökning av sådana som blivit skadade i militärtjänst sedan 1945 visar att deras antal utgör c:a 10.000, och att ungefär hälften av dem kunnat återgå till sina tidigare yrken. 10 procent har dessvärre avlidit på grund av skadan, 2.400 har blivit delaktiga av arbetsvårdande åtgärder, medan resten tyvärr fortfarande är så illa därän att arbetsvård inte kunnat komma i fråga. Arbetsvården har här krävt ungefär 3 miljoner kronor. För civilskadades utbildning har för innevarande budgetår upptagits c:a 2 miljoner kronor. Pengarna räcker till att omskola 740—750 fall per år — omskolningen av en person beräknas kosta c:a 2.500 kronor för statens del.

Överläkare Carl Gentz

Det skärpta läget på arbetsmarknaden gör att det behövs ännu mer pengar — bara de väl utbildade har en chans att stå sig i konkurrensen. Dessutom begär man anslag för s. k. näringshjälp — en handräckning för start av egna företag. De partiellt arbetsföra måste alltså ges ännu bättre utbildning än man tidigare kunnat ge. De kan och vill arbeta, bara de får göra det.

55.000 kronor i preliminär skatt

från personer, som tidigare inte kunnat försörja sig var ett gott resultat från tre arbetsvårdscentraler vid industriföretag i Stockholm, Uppsala och Varberg enligt fjolårsstatistiken. I hela landet finns f. n. ett 30-tal träningsverkstäder och arbetscentraler med c:a 800 platser för partiellt arbetsföra. Överläkare Carl Gentz kunde från tbc-vårdens synvinkel ge ett värdefullt tillskott till de övriga uppgifterna och gav en sammanställning från den sysselsättning Stockholms stad bereder partiellt arbetsföra tuberkulösa bl. a. vid verkstadsavdelningarna vid Maria Prästgårdsgata och vid Västberga. I fjol utbetalades i löner till dessa 280.000 kr., deras medelinkomst pr timme var 2.72 och de erlade sammanlagt i skatt c:a 40.000 kronor.

— Dessa partiellt arbetsföra är heller inga hoppjerkor, sade dr Gentz, utan i många fall säkrare medarbetare än s. k. fullt arbetsföra. Min uppfattning är att arbetsvård är icke mindre viktig för de tuberkulösa än den medicinska behandlingen.

*

Tillsammans med utställningens bild- och detaljrikedom plus de fakta i muntlig form som serverades besökarna blev "Vi och vårt yrke" ett uppmärksammat inslag i slutspurten av en vid det här laget ganska ansträngd jubileumsstad — den framgången gäller inte minst dem som på ett förtjänstfullt sätt företrädde de partiellt arbetsföra.

Exteriör av Hoikka-institutet, finska tuberkulosförbundets folkhögskola. Skolan ligger i Karkku, ungefär 4 mil från Tammerfors, i den natursköna provinsen Satakunta. Bilden visar själva skolbyggnaden. I övrigt finns rektorsbostad, vaktmästarbostad, bastu och ladugård.

De tuberkulösas egen folkhögskola

Djärvt experiment av finska tuberkulosförbundet

Finska Tuberkulosförbundet, motsvarighet till vårt riksförbund, står sedan oktober 1952 som huvudman för ett ytterst intressant experiment; förbundet har nämligen startat en folkhögskola för tuberkulösa. Då man i Sverige diskuterat liknande planer kan det vara av intresse att något belysa Hoikka-institutet, som skolan heter, även om det självfallet är alldeles för tidigt att dra några slutsatser om skolans betydelse i tuberkuloseftervården och för förbundet.

För att förstå vilken betydelse experimentet kan komma att få bör det ses mot bakgrunden av den allmänna tuberkulossituationen i Finland. Den är långt ifrån så gynnsam som i Sverige. Dödlighetssiffran ligger vid 5,2 pr 10.000 innevånare vilket är mer än dubbelt så mycket som i Sverige, insjukningsfrekvensen 1952 var ca 9.000 fall mot ca 8.500 i Sverige. Levnads-

standarden i Finland är ju lägre än i Sverige vilket är till förfång för möjligheterna att effektivt tränga tillbaka tuberkulosen. Vad som emellertid framstår som den största svårigheten i tuberkulosarbetet är den nästan totala frånvaron av eftervårdsmöjligheter. Konvalescenthem som vi är vana att betrakta begreppet finns över huvud inte där, likaså är arbetsvård för "civila" tuberkulösa ett om inte okänt så dock i realiteten obefintligt begrepp. Att så är fallet får inte tydas som bristande vilja från samhällets sida till omsorg om de tuberkulösa. Det av krig och krigsskadestånd hårt skadade Finland har helt enkelt inte haft ekonomiska resurser att bygga upp en tuberkuloseftervård.

Under sådana förhållanden är det ganska naturligt att Tuberkulosförbundet i Finland försökt en eftervårdslösning i egen regi. Lösningen utgör väl bara en

Från ett elevrum. Finska lokalföreningar har bidragit till elevrummens inredning och elevrummen ha sedan fått provinsnamn.

droppe i havet men eftersom det finns goda utsikter till ytterligare projekts förverkligande och då staten synes vara mycket intresserad av att stödja experimentet kan ur detsamma kanske växa fram en tillfredsställande eftervårdsorganisation.

Skolan är till sin huvudinriktning som nämnts en folkhögskola. Huvudsyftet täcks av en kurs omfattande 6½ månader pågående under vinterhalvåret. På det stora hela taget liknar kursplanen en svensk folkhögskolas. Man läser samhällskunskap (samhällslära, socialpolitik, nationalekonomi), historia, geografi, modersmålet, litteratur, pedagogik, religion, naturlära, hälsolära, sång, handlingsskrivning, bokföring, matematik. Med speciellt sikte på de tuberkulösas problem ger emellertid också skolan en yrkesorientering och

enkel yrkesutbildning. På schemat står därför också träarbetslära och dess teori, hemhushållning och dess teori, sömnad och dess teori, vävning och dess teori, samt metallarbete (enkelt praktiskt arbete). Som frivilliga s. k. intresseämnen ger man undervisning i svenska språket, deklamation och teaterkonst jämte regi samt i ritning. Övningar i muntlig och skriftlig framställningskonst förekommer också liksom i mötesteknik.

Huvudparten av eleverna kommer direkt från sanatorierna. I viss mån får skolan alltså verka som ett konvalescenthem. Skolarbetet har naturligtvis måst läggas upp efter detta förhållande. Eleverna står under mycket noggrann läkarkontroll; på skolan finns en liten läkarmottagning som bl. a. är utrustad med röntgen och med gasgivningsapparat. Viltur mitt på dagen är inlagd i schemat och undervisningen är också individualiserad efter vars och ens hälsotillstånd. Framförallt har det praktiska arbetet karaktär av frivillighet. Om man skulle lägga en svensk synvinkel på skolans karaktär kan man säga att den jämsides med att vara folkhögskola också fyller uppgiften att vara konvalescenthem och arbetsträningsinstitut.

Skolan tar dock inte enbart sina elever direkt från sanatorierna. Även tuberkulösa som varit ute från sjukhus längre eller kortare tid får inträde vid skolan.

Ett intressant drag i undervisningen är att man i samarbete med institutet för arbetshygien i Helsingfors låter elevmaterialet undergå psykotekniska prov. Eleverna delges inte undersökningsresultatet. Lärarna beaktar emellertid dessa prov vid sin undervisning och jämsides med den allmänna erfarenhet som lärarna får av eleverna blir proven naturligtvis av stort värde vid råd om en elevs fortsatta verksamhet.

I undervisningen tar man också hänsyn till de speciella psykiska svårigheter en långvarigt sjuk människa kan hamna i. Undervisningsformerna är mycket fria, förhållandet mellan lärare och elever kamratligt

Praktiskt arbete är ett viktigt inslag i undervisningen.

och lärarna försöker hjälpa eleverna ur depression till balans och framtidstro.

Någon speciell kurator finns inte på skolan. Genom den kontakt som uppstår mellan lärare och elever blir lärarna mycket snart orienterade om elevernas rent sociala svårigheter och kan reda ut dem så gott det går.

Lärarnas antal var sex och deras kompetens lika med den kompetens man kräver av folkhögskolelärare i allmänhet i Finland.

För deltagandet i folkhögskolekursen är avgiften 31.600 mark (ca 525 kr). Av den summan är 3.000 mark ren kursavgift och resten inackorderingsavgift. I allmänhet får eleverna mycket betydande bidrag till kursavgiften. Från staten kan man efter behovsprövning få 70 % av kursavgiften, från kommunerna kan man få bidrag och finska tuberkulosförbundet ger också bidrag till enskilda elever. I realiteten blir alltså avgiften för de flesta mycket låg och i enstaka fall kan elev helt utan avgift övervara folkhögskolekursen.

På skolan anordnas dock inte bara folkhögskolekursen.

Mellan huvudkurserna anordnas kortare kurser, de flesta av yrkesorienterande karaktär men också rena organisationskurser i det finska förbundets regi. Under det år som skolan verkat har man utöver huvudkursen haft en fyra månaders trädgårdskurs, en sexveckorskurs, en tiodagarskurs för mödrar, två sjudagarskurser för förbundet och en fyradagarskurs för förbundetstidningen.

Skolan kan ta maximalt 52 elever som förläggs i 2-, 3- och 4-bäddsrum. Tillsammans har skolan 19 elevrum. Lektionssalen var av mycket god standard vilket också var fallet med de andra undervisningslokalerna. När planerade nybyggnader blir färdigställda kan man lugnt konstatera att skolans funktionsduglighet blir utomordentlig. Nu saknas en tillfredsställande verkstadsbyggnad, lärarbostäder och utrymmen för fritidsverksamhet.

Finska tuberkulosförbundet har helt utan hjälp från samhället anlagt skolan. För 10 milj. mark inköpte man ett gammalt privat sjukhem för barn som sedan sattes i stånd med en ytterligare kapitalinsats av 20 milj. mark. Pengarna till anläggningen skrapade man ihop genom två landsomfattande insamlingar, de s. k. "Livets segrar-insamlingarna", som gav i runt tal just 30 milj. mark. De planerade nybyggnaderna beräknas kosta 25 milj. mark. Av den summan får man låna 7,5 milj. av staten ränte- och amorteringsfritt, resten lånar man upp av penninginstitutet.

Ett hörn av det trivsamma dagrummet.

Till inventarietkostnaden har man fått och får 85 % statligt bidrag och samma generösa statliga bidrag utgår fortlöpande till driftskostnaderna. I den mån de kortare kurserna drar extra driftskostnad utgår också statsbidrag till dessa förutsatt att kurserna fyller vissa villkor.

Även om redogörelsen för Hoikka-institutet blivit knapp och schematisk har de svenska läsarna säkert fått en uppfattning om det samtidigt djärva och konstruktiva i det finska förbundets initiativ. Det finns ingen anledning tro annat än att experimentet skall lyckas. Sker så kommer vårt finska broderförbund att göra en oerhörd prestigevinna med ty åtföljande större möjligheter att vinna gehör för de tuberkulosas krav på en vettigt ordnad eftervård och arbetsvård.

Hoikka-institutet kommer sannolikt att fylla en viktig plats i Finland. Därmed är emellertid inte sagt att idén utan vidare kan överflyttas till Sverige. Eftervården är utvecklad på ett helt annat sätt här hemma, har i stort sett funnit sina utvecklingslinjer. Samhället har resurser att göra eftervård och arbetsvård ännu konstruktivare. Det svenska förbundets arbete bör därför rimligen inte riktas in på att i egen regi skapa anläggningar liknande Hoikka-institutet. Påtryckningar på det allmänna att utveckla och förbättra eftervård och arbetsvård och inte minst socialhjälp bör bli förbundets arbetsmetod, den linjen bör ge bättre resultat än eget företagande på området.

DET ÄR REDAN AVKOPPLAT

Av Bernt Klyvare

(Svar på Nils Olof Anderssons artikel "Ordet är — avkoppling" i Status' septemhernummer.)

Ordet var alltså avkoppling, vad betyder det? Jo, att man kopplar av något. Här gällde det böcker och bokläsning, publiken vill inte ha djupa böcker med allvarlig syftning. Det som kopplas av blir följaktligen den andliga ansträngning och det intellektuella engagement en sån bok fordrar av sin läsare. Sedan dessa komponenter avdragits kvarstår egentligen bara den primära förutsättningen att tillgodogöra sej böcker över huvud taget, nämligen konsten att läsa innantill. Plus skrattet, som man kopplat på att ha till reds inför de roliga sidorna.

För en bok ska vara rolig, publiken vill ha roliga böcker enligt lösenordet för dagen. Med det lösenordet på läpparna rusar Nils Olof Andersson ut i dessa spalter som en annan Don Quijote och författarna får agera väderkvarnar. Den grupp han gör sej till riddare för är den bokläsande allmänheten, vars roll som kvalitetsslagruta nr 1 han sätter utom allt tvivel och som han hyser ett så obegränsat förtroende för att han i slutet av sin artikel tillåter sej "fånga hela problemet" i bl. a. följande groteska påstående: "Alla läser en bok om den är en bra bok".

Lägger man nu till detta påstående ett annat i underrubriken, nämligen det att folk vill läsa roliga böcker, så följer av bägge att bara roliga böcker är bra.

Under andra förhållanden skulle jag inte anse det mödan värt att polemisera mot en artikelförfattare med den uppfattningen. Men nu är det så: blir man anfallen vill man försvara sej. Herr Andersson riktar sin artikel mot författarna och tydligen särskilt mot som han säger "poeter som anser sej betydelsefulla". Med debuten förestående har jag just börjat räkna mej till den grupp som antagligen faller in under artikelförfattarens beteckning, och även om jag tills vidare inte anser mej ha nån större litterär betydelse så tror jag i alla fall att den räcker att med några valda exempel visa att herr Andersson har fel.

Det viktiga han påstår är detta: det existerar en klyfta mellan författarna och deras läsare, emedan de förra inte skriver såna böcker som de senare vill läsa, nämligen roliga böcker.

Med ledning av detta påstående tar jag mej friheten lägga även detta indirekta påstående i herr Anderssons mun: de roliga böcker som skrivs blir lästa.

Vad det första påståendet beträffar vill jag inte förneka det faktum att en klyfta råder, däremot skulle man kunna diskutera riktigheten av att lägga hela skulden för detta faktum på författarna och i någon mån på kritikerna. Jag för min del kan ju uttrycka samma sak så: publiken läser inte såna böcker som författarna vill skriva. Av en man med artikelförfattarens hart när moderliga känslor för publiken bör man kanske inte begära nån förståelse för den versionen, över huvud taget tycks han höra till dem inför vilka majoriteten har rätt helt enkelt och minoriteten fel. Men vi kan ju tänka oss den som en möjlighet tills vidare, så ska jag senare återkomma till den. Närmast kan jag ta fasta på det andra, indirekta påståendet. Man tycker ju, att när den stackars bokpubliken är så svältfödd på den humor den vill ha, så borde enligt lagen om tillgång och efterfrågan de roliga böcker som kommer ut bli lästa för att inte säja sonderlästa. Jag ska ta ett närliggande exempel ur herr Anderssons artikel: Willy Kyrklunds bok Mästaren Ma som han påstår är en rolig bok har likväl knappast sålts alls. Nu vill artikelförfattaren påstå att kritiken är skyldig eftersom den inte talade om vilken rolig bok den är och publiken blev lurad. Jag har inte tillgång till recensionerna nu men låt oss anta att kritikerna med just herr Anderssons formuleringar och exempel hade visat på humorn i Kyrklunds bok, skulle den då ha sålts nämnvärt mera? Antagligen inte. Erfarenheten visar nämligen att kvalifi-

cerat roliga böcker — av vilka f. n. aldeles för få blir skrivna och utgivna, det ska jag gärna hålla med om — inte alls är särskilt eftersökta på bokmarknaden. Jag ska nämna några av de böcker från senare år som av en relativt samfäll kritik blivit betecknade som mer eller mindre roliga: Vikström: Staden, Hedenvind-Eriksson: Gästabudet, Cassius båda böcker om Tälje Tokar, Ahlin: Egen spis, Bertil Schütt: Tio dyrkar. Alla dessa böcker är roliga, var och en på sitt sätt. Gemensamt har dom ett eller annat originellt grepp, i språk, form eller innehåll. De flesta av dom har ännu inte trampat ur första upplagan och om någon har gjort det så är i alla fall dess försäljning blygsamt jämförd med dom verkliga bestsellerbäckernas. Vilka dessa är och vilka böcker publiken alltså tycks vilja ha ska jag strax återkomma till. Men först en sak till i det här sammanhanget: jag sa om dom omnämnda böckerna att dom har en företeelse gemensam, nämligen originaliteten. Och i en boks konstnärliga originalitet brukar hemligheten till dess ekonomiska fiasko ligga, ett påstående som man utan vidare kan grunda på senare års försäljningssiffror. Sen spelar det ingen roll om den är aldrig så rolig, den går lika lite som vilken allvarlig bok som helst.

Herr Anderssons artikel ger en det intrycket att den svenska bokpubliken en tid följt den yngre experimentella litteraturen tills den så slutligen kastar av sej det ok som heter intellektuell ansträngning och ropar efter roliga böcker. I själva verket har läsarna ingen som helst kontakt med den samtida litteratur som kämpar med nya uttrycksmedel och har heller aldrig haft det. En debutbok, av vilken första upplagan blir slutsåld är en sällsynhet, och orsaken är helt enkelt att författaren velat komma med något nytt — dock inte till varje pris. Detta faktum visar ovillkorligen att bokpubliken så när som på en liten minoritet — antagligen bestående av yngre representanter för andra konstarter — visar ett fullständigt ointresse för låt oss säja den yngre halvan av den samtida bokutgivningen, och detta aldeles oberoende av om en bok i kritiken har betecknats som rolig eller inte. För det finns ingenting som samma publik fruktar mera än det nya, men sedan samma nya t. ex. 25 år senare blivit gammalt, d. v. s. vedertaget som stort, kan det anammas. Då läser man den vedertagnes böcker, man går tillbaka och läser hans tidiga böcker som nyutgivits, man läser hans biografi och beskärmar sej över att den begåvade fått slita så ont, man läser hans roliga böcker och vågar skratta, man läser de mindre roliga och lägger pannan i veck, antingen det behövs eller inte. Om sålunda en relativ kontakt existerar mellan den äldre halvan av betydande samtida och läspubliken, så är det inte den senares förtjänst utan de enligt herr Andersson fadermördarebeprydda omskrivarna, som har ansvaret att från början följa sin generations författare och efter förstånd skilja agnarna från vetet, eftersom publiken är för ointresserad och okunnig att göra det själv.

Upplagssiffrorna visar alltså följande: Det spelar ingen roll om yngre författare skriver roliga böcker eller allvarliga när det gäller att nå kontakt med en bredare publik eftersom den samma inte vill göra sej besväret att försöka förstå det nya de har att komma med förrän andra rett ut det åt dem. För det dom i alla fall köper är "det som ska köpas i år" antingen det nu är Moberg eller Josefina Sidenhandlardotter. Att Barabbas för ett par år sen såldes i 100.000 ex. berodde inte på att den var bra, för det finns andra lika bra eller bättre som inte sålts alls, utan på att den skulle läsas det året, eller åtminstone köpas. Den gick alltså fint, och ändå kan man hålla sej för skratt när man läser den. Barabbas är en bra bok, men bra böcker är annars inget krav, har köpspsykosen kommit igång så går det fint med smörja också. Vilket bevisar mitt påstående

Från sanatorium till reumatikersjukhus

Spenshults sanatorium har efter en genomgripande ombyggnad och modernisering förvandlats till reumatikersjukhus och bär numera det officiella namnet Spenshults Reumatikersjukhus. Sjukhuset tillhör nu Riksföreningen mot Reumatism och de första "nya" patienterna anlände den 27 aug. Spenshult skulle — om det fortfarande varit tuberkulossjukhus — ha firat fyrtioårsjubileum i år. Den 18 april 1913 stod nämligen det då nyuppförda sanatoriet färdigt att ta mot tuberkulospatienter och var då som det heter i en historisk översikt "statens enda lungots-sanatorium, som visserligen stod under Konung Oscar II:s Jubileumsfond, men ägdes av staten". Vidare får man veta att sjukhuset under sin första tid endast mottog manliga patienter, men så småningom öppnades också portarna för "det svaga könet" — Spenshult fick en kvinnlig avdelning. Sjukhusets karaktär av vistelseort för statstjänare blev allt svårare att uppehålla och under olika perioder har avtal träffats med olika landsting och städer om platser till fixerat pris. På så sätt har Spenshult varit hemvist för lungtuberkulösa från skilda delar av vårt land och många f. d. sanatoriepatienter har väl med visst intresse följt med "dragkampen" om Spenshult, som i hög grad etsat sig fast i minnet hos den äldre sanatoriegenerationen. I samband med den uppblussande eftervårdsdebatten i slutet på 30-talet — just när De lungsjukas riksförbund bildades — nämndes namnet Spenshult ofta. Den utredningskommitté i Svenska Nationalföreningen mot Tuberkulos regi som arbetade med eftervårdproblemen föreslog nämligen att sanatoriet skulle byggas om till yrkesskola för lungsjuka, men därav blev intet. Kriget kom och med det föll också byggnadsplanen i glömska. När man sedan tog upp arbets-

Spenshults sanatorium — som det såg ut före ombyggnaden.

vårdsfrågorna på nytt kom de lungsjukas utbildningsfrågor att länkas in i andra sammanhang och Spenshult fick fortsätta vidare i de gamla hjulspåren till dess reumatikerfrågan för några år sedan började bli alltmåra aktuell. Spenshult dök upp på nytt i reumatikerdebatten och nu har — som nämnts — Riksföreningen mot Reumatism införlivat det gamla sanatoriet i sin verksamhet. Och här kan det vara lämpligt att sätta punkt med de ord en skribent i tidskriften *Reuma* avslutar sin översikt om Spenshult:

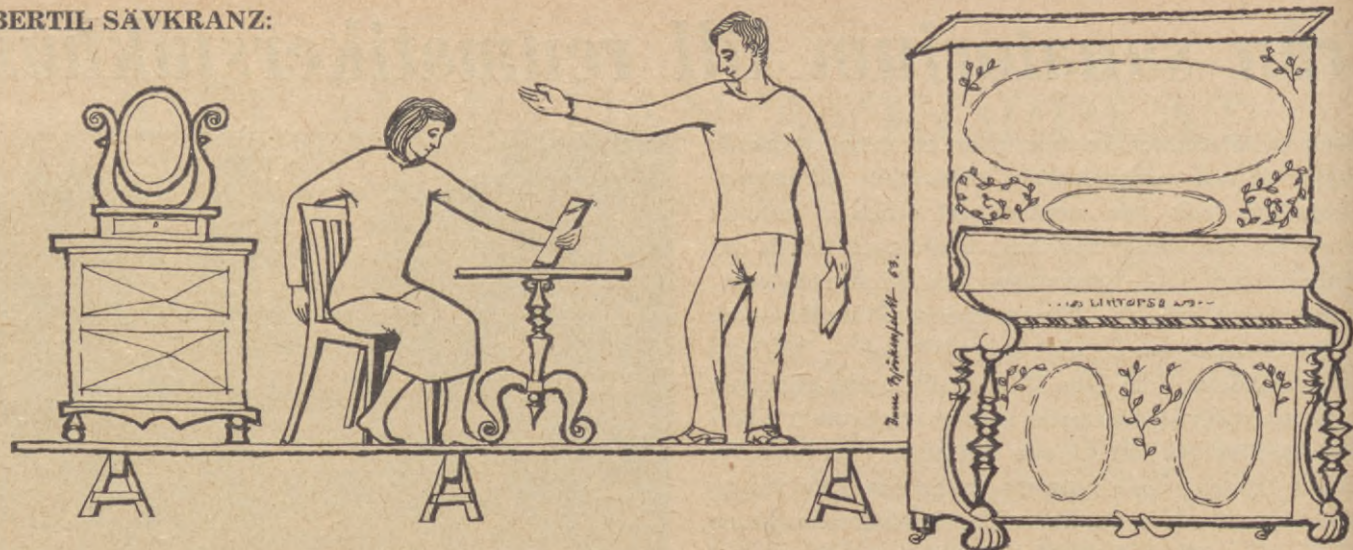
"Efter årslång genomgripande ombyggnad ingår nu Spenshult f. d. sanatorium i en ny epok såsom tjänare av en ny vårdform. Må då de lyckliga åren i det förgångna följas av ännu många och måtte det nya sjukhuset förunnas att under de kommande fullgöra en god och gagnande gärning i sjukvårdens tjänst."

att bokpubliken — med en minoritet undantagen — hopplöst saknar förmågan att på egen hand sovra i den rikliga bokutgivningen.

Men det bevisar något annat också, nämligen att alltför många mot kritikens bestämda avrådan läser såna böcker som dom sålunda vet är dåliga. Det finns massor av människor som medvetet läser dåliga böcker och som saknar vilja att bättra på sin litterära smak eftersom dom befarar att, det skulle innebära mer besvär vid läsningen, något som delvis också är riktigt. Nå, det är ju deras sak att dom vill läsa "lätta" böcker, men det blir löjligt när dom kommer dragande med svepskålen, alla dessa olika anledningar som lättgodsläsare andrar till nåt slags försvar och som tycks vara ägnade att ge en intrycket att "vore det inte så och så" skulle dom nog läsa värdefullare litteratur. Den andragne malmörevisorn är en typisk företrädare för dessa som inte vill stå för sin läsning utan urskuldande kommentarer. Hans förevändning "på grund av mitt yrkesarbets karaktär måste min fritidsläsning utgöras av glad och pigg litteratur" är föga övertygande, för om en annan revisor går hem på kvällarna och läser Platons dialoger därför att han har ett själsdödande arbete så är det lika rimligt, eller rimligare.

Sålunda: Nils Olof Andersson borde noggrannare göra sej underkunnig om sin publiks verkliga läsvanor — och det är lätt nog, tycker jag — innan han tar den under sina vingars beskydd. Han talar om avkoppling när läspubliken har kopplat av för länge sen och om humor, fast publiken tydligt visar att den vill ha slöläsning. Vad klyftan mellan den nyorienterade litteraturen och läsarna beträffar så är det inte en klyfta utan en avgrund, och den har inte uppstått på senare tid utan existerat i alla tider, kommer nog också att göra det tyvärr. För en publik, som köper Moberg i många tiotusentals ex. men lämnar Hedenvind oläst, som låter Lyttkens leva högt på sina herrgårdsromaner men antagligen inte ens har hört namnet Fölke Dahlberg och som *naturligtvis* ska läsa Tengroths senaste som uppblandning i veckotidningarna vill herr Andersson agera beskyddare. Och eftersom han inte tycks fatta det lönlösa i att uppmana yngre författare att lämna sina intentioner för att försöka tillfredsställa denna publik så får han väl fortsätta med uppmaningarna.

Jag vet många FÖRFATTARE som inte kommer att ta notis om dom. Fast en eller annan rolig bok bör det väl alltid kunna bli ändå.

"Spela apa" i teatercirkel

Nöjesprogrammen på våra sanatorier är inte alltid av bästa kvalité — den saken har senast påtalats av Erik Gamby i en kritisk artikel i *Idun* (refererad i korthet i *Status* oktobernummer). Bertil Sävkrantz' artikel här vill i korthet visa att det finns försök till "högre konstnärlig lyftning", inte minst inom teatercirkelarna, som Sävkrantz arbetat flitigt med bl. a. i *FLIS* (förkortning av namnet på Föreningen för lungsjuka i Stockholm). I övrigt vill vi framhålla att underhållningsprogrammen säkerligen tål att synas närmare i sömmarna i vad det gäller sanatorier och övriga sjukhus.

Då och då bär ljudvågorna fram en ordfläta av ungefär följande lydelse: Du gör inte annat än snackar om teater och teater, men hur går det till på era repetitioner egentligen. Håller ni bara på och larvar er, eller jobbar ni verkligen hårt och målmedvetet?

På det skulle man kunna klämma till med något à la riksdan — både och. Visst arbetar vi och det är klart att vi spexar också. Det ligger i teaterns natur. Men för att uttrycka det tydligare kan man nog säga att vi spelar apa — på allvar.

— Spelar apa, säger vedersakaren och drar upp ena mungipan i ett försök till leende.

— Klingar det illa i dina öron?

— Illa och illa...

— Ja, du är inte ensam om att bli förvånad över uttrycket, om nu det kan vara nån tröst. Uppfattningen att begreppet *spela apa* är nåt lågt och okonstnärligt, förekommer lika mycke bland amatörer som professionella skådespelare. Mest beror det väl på att de tar sej själva och sin konst för allvarligt. Enligt min mening är det en mycke adekvat benämning på att skådespela: Härma, imitera —

gestalta en helt annan än den man själv tror sej vara. Det är lusten att spela apa, som ligger till grund för all scenkonst. Vad vore skådespelet om vi inte hade den lusten?

— Men det var ju teatercirkeln och övningarna där vi skulle tala om.

— Visserligen tycker jag att det här på alla sätt hör till sammanhanget, men vi kan ju kalla det för en parentes om du vill. Och det blir säkert flera.

— Nå-å.

Intervjuarens ton börjar bli pockande. Kanske lika bra att dra en cirkelträff, som den ter sig en normal kväll.

Ännu en ovanligt vanlig variation på det uråldriga temat *Kärleken*. Två folkhögskoleelever i en scen i "*Johan Ulfstjerna*".

— Vi håller för det mesta till i en liten föreläsningssal på Folkets hus. Stolarna travas upp i ett hörn och golvet får föreställa scen. Belysningen är den enklast tänkbara — vanliga ljusglober i taket. Rekvisitan är oftast imaginär, så när som på ett par pinnstolar, som blir en sittsoffa, divan eller en präktig fåtölj. Ett piano och en kateder tjänstgör som kulisser, där vi gör våra entréer.

— Är det inte svårt att... ja, föreställa sej vilken miljö man befinner sej i med så enkla medel.

— Kanske. Men det gäller att låta fantasin flöda och koncentrera sej på att tro på tingen.

— Låta inbillningen spela huvudrollen, menar du.

— Ja.

— Men är det inte risk för att det blir för mycket inbillning. Och att man tvingas tänka för mycket på vad det eller det föreställer. Själva rollen är ju i alla fall det huvudsakliga.

— Nej, det är inte farligt. Snarare tvärt om. Det hjälper skådespelaren in i rollen, då han får fabulera fram en atmosfär och miljö, som eventuellt markeras med helt ovidkommande ting. Fantasin tvingas liksom ta sej själv i kragen.

— Om det inte finns nån revolver för att skjuta och inget vattenglas för att dricka, då blir det väl pantomim?

— Ja visst, men det är bara nyttigt. Många cirklar gör inte annat än spelar pantomim första tiden. Det löser upp hämningarna. Medlemmarna blir kompiser med sej själva och kamraterna. Det här med fantasi och inbillning är ganska intressant förresten. Du borde komma ner och titta nån kväll. Tänk dej till exempel en pjäs där handlingen är förlagd till en helt annan tidsepok, som i Tjechovs *Björnen*. Änkan sitter i början av stycket vid

sitt skrivbord, iklädd sorgdräkt enligt nittioalets Ryssland, och betraktar sin makes porträtt. Istället för ett flott skrivbord har hon ett rankigt kafébord eller en låda. Skidbyxor i gabardin och en präktig vit olle med hög krage utgör sorgdräkt. Och till porträtt har hon en gammal veckotidning, som hon betraktar sorgmodigt gråtfärdig.

Betjänten ser om möjligt, ändå tokigare ut. Han ska enligt författaren vara gammal och skröplig och klädd i en dammig syrtrut. Men den rollen görs här av en skönlockig yngling klädd i sportkostym av senaste snitt. För att få fram en hasande gång kommer han inlafsande i tofflor och på armen slokar en skrynklig näsduk, som markerar servett.

— Du talar bara om det yttre. Ni måste väl gå på karaktärerna inifrån också?

— Det var närmast med tanke på hur lite det yttre betyder som jag tala om det här.

— Förut sa du nånting om att medlemmarna blev kompis med sej själva och kamraterna. Har du lust att förklara det närmare?

— När man analyserar en roll hittar man ofta fel och brister i karaktären som sådan. Men samtidigt blir man också medveten om sina egna fel. Ens eget jag kommer i en ny belysning och man blir på vakt mot sej själv. Nyfikenheten kittlar upptäckarglädjen och med friskt mod knallar man vidare. Man gör rollens starka och svaga sidor till sina egna och blir ett med rollen. Naturligtvis är inte motspelarna sena att hjälpa till att finna svagheter hos varandra. Och det är det som är så lustigt — den hämningslösa uppriktigheten. Detta att blotta sej själv och andra har givetvis både sina fördelar och nackdelar. Det beror på vem det träffar. Somliga är ju mer och andra mindre känsliga för kritik.

— Hur går ni tillväga, när ni analyserar en roll?

— Det varierar från fall till fall. Ett bra sätt brukar vara att se vad de andra rollerna har att säga om den karaktär det gäller. Vidare går vi efter rollens egna repliker. Hur den yttrar sej i olika situationer och varför. Vad författaren vill ha sagt med pjäsen och ens egen uppfattning om grundtanken i den.

— Experimenterar ni nånting annars?

— Vad menar du med experiment? På sätt och vis är väl all teater experiment av nåt slag.

— Jag tänkte närmast på dekor, belysning och sånt där.

— Ja, i det fallet är vi faktiskt piskade till experiment, därför att vi har så små resurser. Enklast tänkbara dekoration och minsta möjliga antal lampor. Ett par pjäser har vi spelat i helt svart intäckning. Det har till och med hänt att vi, för att få variation på ljussättningen bara använt oss av stearinljus.

— Vilket är ditt roligaste cirkelminne. För det har väl inträffat saker och ting under en föreställning som ni inte kunnat drömma om?

På detta sätt presenterade Flis teatercirkel Björnen. Svart intäckning upp-
lyst av liljeholmens fladdrande ljuslågor.

— Jo, visst, men mitt roligaste minne är faktiskt av allvarligt slag.

— En parallell kanske till: "Man kan inte spela tragedi utan att besitta humor. Och inte komedi utan allvarlig grund."

— Tja, varför inte.

— När hände det roliga allvaret nu då?

— På sanatoriet i Sävsjö för några år sen. Jag minns så väl hur det börja...

*

På solaltanen där man inte fick sitta och sola sig satt en del patienter och dåsade. Från musikrummet strömmade ett knippe jazztoner då och då. Flygeln var en smula ostämd. Det vädrades för mycket. Under pianoklinket hördes rytmiskt trummande — trä mot trä. Efter ett tvåstämigt gallhojtande blev det tyst. Ljudvägorna rullade bort och efterträddes av lugnets spegelblanka yta.

— Grabbar, jag haret, kraxade en rödhårig kalufs. Vi sätter igång och spelar teater.

Reaktionen uteblev inte. Även om det tog sin tid innan den infann sig. Mun- gipor segade sig uppåt. Altanen mättes med tankfulla steg. En och annan hand kröp långsamt över hårbotten.

Den huvudsakliga sysselsättningen före teateriden hade varit kortspel, biljard, medömkan med sig själva och veckotidningsfrossa. Alla som hade lust och var kunniga i snickeri, målning eller sömnad sattes i arbete. De som förut varit uttråkade och hängiga blev som förvandlade. Febriga blickar förbyttes i glada och livsbejakade uppsyner. Sjukdomen fick slå till reträtt. Patienterna hade inte tid med den. Scenen hade fått fotfäste i medvetandet och behöll det. Det var en fröjd att se allas omtanke med den och arbetets upplyftande inverkan.

Medan "teatern" bytte mask, författades och repeterades en lokalcabaret. "Bäst att tat vackert i porten", resonerade man.

Gamla papp- och tapetkulisser åkte ut och sidkulisser av tyg (byxor), tak, fond och två ridåer in. En händig elektriker byggde två stora strålkastare med fyra olika ljusfärger i varje. Därmed försvann det döda sken, som golv- och takramper frambringar på en liten scen.

Snart dansade det första programmet över de nymålade tiljorna. Hack i häl följt av ännu ett med cabaretkaraktär. När det var undanstökat mognade planerna på att spela en pjäs. Resultat: Två komedier. "Arthur min förra man" av Kar de Mumma och "Björnen" av Anton Tjechov. I den sistnämnda bar det sig inte bättre än att regissören (manlig) själv fick göra den kvinnliga rollen Änkan. Men trots detta smattrade applåderna och kvällen var räddad. Ja, inte bara kvällen förresten. Det hade klart och tydligt visat sig vilken räddande ängel teatercirkeln blivit i sanatoriemiljö.

*

— Jaså, det var ditt minne det.

— Ja.

— Va har du annars kommit underfund med på din cirkelpromenad?

— Lite av varje. Att många halvsovande vaknat upp och börjat intressera sig för tillvaron. Att de fått en smula större överblick av sej själva och sin placering i samhället. Att teaterfrälsta ofta tar sin uppgift för allvarligt.

— Kan man verkligen göra det?

— Absolut. Och nu är vi tillbaka till lusten att spela apa. Karaktärer, krume- lurer och typer ska lekas fram. Annars blir det hela groteskt. Det är det som så många glömmet. Sen må det gälla revy, komedi eller drama. Som jag sa tidigare är apa-termin missuppfattad av de flesta. Det är synd, för man kan aldrig komma ifrån att blodet, pulsen och den livgivande faktorn i allt scenspel är just *lusten att spela apa*.

BONDEMÅLAREN van GOGH

— Jag har ingen annan önskan än att leva djupt, djupt i hjärtat av landsbygden och måla böndernas liv. Jag känner att jag där kan bryta mark för mitt arbete. Därför ämnar jag lugnt lägga handen vid plojen och skära min fåra vidare.

Det är Vincent van Gogh, Hollands store bondemålare, som skriver detta i ett brev till sin broder Theo på våren 1885. Han var då trettiotvå år. Ännu hade han inte uppnått någon framgång — och han skulle heller aldrig uppleva den. Van Gogh, vars verk i dag räknas till konstens yppersta skatter och betingar fantastiska priser, fick under hela sitt liv endast sälja en enda tavla i öppna marknaden — för fattiga 400 francs. När han år 1890, utarbetad och nedbruten av sjukdom, vid trettiosju års ålder frivilligt tog avsked av livet, som han älskat som få, hade han praktiskt taget hela den tioårsperiod han verkat som målare levt på det understöd han fått av sin broder, Theo.

Vad vet man nu i allmänhet om van Gogh? Man kan sammanfatta det i några få satser: att han tog upp en sköka från gatan som väntade sitt fjärde barn, levde samman med henne och gjorde henne till sin modell, att han blev sinnessjuk, att han skar av sig örat och lämnade in det i ett paket på bordellen och att han begick självmord. Med andra ord, en del sensationer som retar publiken. De stora

linjerna i hans rika konstnärskap glömmes man däremot ofta nog.

van Gogh är utan jämförelse konsthistoriens störste brevskrivare och de många breven till Theo framför allt utgör den viktigaste källan för kännedom om hans liv och arbete, nakna, gripande dokument om ett genis syn på livet och konsten, hans förhoppningar och bittra motgångar. Steg för steg kan man i breven följa hans utveckling som konstnär och självanalysen är genomgående så mästerlig att konsthistorikernas kommentarer ofta ter sig ganska överflödiga.

Vincent van Gogh var född den 30 mars 1853 i Groot Zundert i södra Holland. Fadern var präst och levde under ganska knappa förhållanden och barnen måste tidigt bege sig ut för att förtjäna sitt levebröd. Han försökte sig först som handelsbiträde och fick senare anställning som lärare vid en internatskola i England. Han kom här i kontakt med London-slummen och drömde om att bli predikant bland de fattiga, en dröm som han senare också förverkligade.

Efter ett misslyckat försök att studera till präst gick han genom en kurs för utbildning av metodistpredikanter och fick anställning som predikant i gruvdistriktet Le Borinage i södra Belgien. I ett brev ger han en realistisk skildring av livet här:

Vincent van Gogh: Potatisätarna, 1885. Märk noga den torftiga miljön, lampan som kastar sitt sparsamma ljus, och familjen som själv grävt i jorden med de händer de sticker i fatet — ett uttryck för den realism som var konstnärens stora styrka.

— Här är allting kol. Överallt ser man de höga skorstenarna runt omkring och de väldiga stenkolsbergen vid gruvöppningarna. Arbetarna är i allmänhet bleka och magra av febersjukdomar, de verkar ansträngda och utmattade, är väderbitna och åldrade i förtid, kvinnorna i allmänhet gråa i ansiktet och förtorkade. Runt omkring gruvan ligger det fattiga arbetarebostäder med några förtorkade träd, som är alldeles svarta av rök, och törnrossnår, gödselstackar och askhögar, berg av obrukbar stenkol och mera sådant.

van Gogh lever bland gruvarbetarna, strävar efter att bli som en av dem, bor i ett ruckel utan möbler, sover på en säck på lergolvet, grundar en skola för deras barn, tar hand om de svårast skadade vid ett gruvras och vakar outtröttligt vid sjukbäddarna när en tyfusedemi brutit ut. Men han blir snart omöjlig på platsen. Gruvbolaget framförde klagomål över att han tagit ställning för arbetarna vid en strejk och han får avsked på grått papper.

En av de svåraste perioderna i van Goghs liv följer nu. Han sjunker ner till landstrykare och drar omkring från plats till plats. Det är emellertid först nu som en ny väg börjar skymta för honom, konstnären. Han hämtar realistiska och skakande motiv från gruvarbetarnas liv och fångar här och där upp tillfälliga modeller. Efter en tid i Haag kom han åter tillbaka till hembygden och i ett brev till Theo heter det:

— När jag säger att jag är bondemålare, så förhåller det sig verkligen så och du kommer att i fortsättningen att bli det bättre varse, att det är där jag känner mig bäst hemma.

Att måla bönderna i arbete blev van Goghs passion och hans tidigare erfarenheter av samlevnaden med det arbetande folket började nu att mogna ut. Carl Nordenfalk framhåller i sin van Gogh-biografi att "utan konstnärens upplevelser av gruvfolket i Le Borinage, av Haags proletärer, av torvarbetarna i Drenthe hade han aldrig kunnat skildra de brantska bönderna så levande och äkta".

van Gogh blir arbetets store konstnär. Han kritiserar den gamla holländska skolan för att inte ha målat arbetaren och bonden i hans dagliga gärning, i arbetet. "Att uttrycka bonden i hans handling, det är att uttrycka en figur, som är väsentligt modern, som aldrig grekerna, aldrig renässansen, aldrig de gamla holländarna har gjort, det är den moderna konstens själva hjärta."

Det är också under denna tid han målar sin berömda "Potatisätarna". Han av-

skydde att på den äldre generationens — "Düsseldorfmålarnas" — manér framställa bönder i helgdagskläder och med solskensminer. Det var helt i sin ordning, menade han, om en bondeskildring lukade flott, rök och potatisånga. "Parfymerad får en bondeskildring aldrig bli." I "Potatisätarna" gav van Gogh uttryck för sin mest hänsynslösa realism. Till Theo skriver han:

— Jag har bemödat mig att arbeta på det viset, att man får associationen av att dessa fattiga människor, som sitter där och förtär sina potatisar vid sin lampa, och själva grävt omkring i jorden med de händer de sticker i fatet. Bilden talar alltså om grovarbete och därom att dessa människor ärligt förtjänat sitt bröd.

Med van Goghs överflyttning till Paris börjar en ny etapp i hans utveckling. Man får emellertid svårare att inifrån följa denna utveckling eftersom hans korrespondens under denna tid blivit sparsammare. En snabbskiss av en av hans närmaste vänner, konstnären Gauguin, i dennes bok "Avant et après" ger en rörande bild av van Gogh under Paris-tiden:

— Snön börjar falla. Det är vinter. Ni får svepningen gratis — det är helt enkelt snötäcket. De fattiga fryser, det fattar husägarna ofta inte. Hastigare än vanligt och utan lust att gå ut och festa tränger sig fotgängarna denna decemberdag fram på Rue Lepic i vår goda stad Paris. Bland dem en som skakar av köld och är påfallande klädd. Han skyndar iväg ned mot den yttre boulevarden. Han är insvept i en getfäll, bär pälsmössa, kanin sannolikt, och stripigt rött skägg: så ser en oxdrivare ut!

Mönstra honom icke ytligt, gå trots kylan icke vidare utan att betrakta hans vita, välformade hand, de blå, så klara barnsliga ögonen. Säkert är det en fattig sate.

Han heter Vincent van Gogh.
Hastigt träder han in i butiken, där

Vincent van Gogh: Olivlund, 1889.

man säljer exotiska pipor, gamla vapen och billiga oljefärgsmålningar.

Stackars konstnär! Ett stycke själ skänkte Du bort, när Du målade den tavlan Du nu skall till att avyttra.

Det är ett litet stilleben: rosa räkor på rosa papper.

— Kan Ni ge mig lite pengar för den här tavlan, så jag kan betala min hyra?

— Ack, käre vän, kunderna blir alltmåra anspråksfulla, de begär billiga Millets. Och så — fortsätter butiksinnehavaren — är Ert måleri inte särskilt aptitligt. Det påstås i alla fall att Ni har ta-

Vincent van Gogh: Konstnärens sovrum, 1888.

lang och jag vill gärna göra något för att hjälpa Er. Här har Ni fem francs.

Och myntet klingar på disken. van Gogh tar det utan protester, tackar köpmannen och går. Med tunga steg går han åter uppför Rue Lepic. I närheten av hans bostad kommer en stackars gatslinka, som just sluppit ut från St. Lazare, leende emot honom och hoppas på en kund. van Gogh har följt med i litteraturen. Han tänker på (bröderna Goncourts roman) "La Fille Elisa" och hans femfrancsstycke tillhör den fattiga. Hastigt, som om han skämdes för sin välgörenhet, flyr han bort med fastande mage.

Kontakten med impressionisterna i Paris hade frigjort hans palett och givit honom nya möjligheter, som han sedan omsatte, när han, trött på bohemlivet i Paris, flyttade ner till Arles i Sydfrankrike.

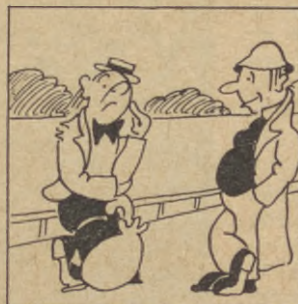
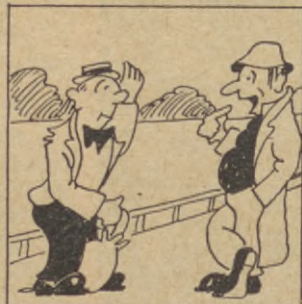
Naturens sprängande växtkraft fick elementära och våldsamma uttryck. Solrosor och böljande sädesfält är van Goghs främsta motiv, hans konstns symboler. Träd, buskar och blommor springer fram ur en jäsannde mylla och vrider sig extatiskt mot en ljusdrucken himmel. Jordan badar i sol. Alltjämt målar han bönder, plöjare och säningsmän som strävar under en väldig solskiva. I sina brev beskriver han kärleksfullt det odlade, av människor bearbetade landskapet med gårdar, blommande fruktträd, bönder, skylar och stackar, kärror, husdjuren kring brunnen, vingårdarna, veteåkrarna, olivlundarna.

Till och med döden tog för honom gestalt av en bonde. I en fönsterutsikt från hospitalet i St. Emy blev en slätterkarl dess symbol. Men det är ingenting sorgligt över denne lieman, han går sin väg fram i klart dagsljus, i ett flödande solsken som överljuter allt med ett ljus av renaste guld. Och hans slutbild är åter ett guldgult fält, med en svärm av svarta fåglar under en tung djupblå himmel.

Så svävar van Goghs ande en sista gång över de sädesfält han aldrig upphörde att älska.

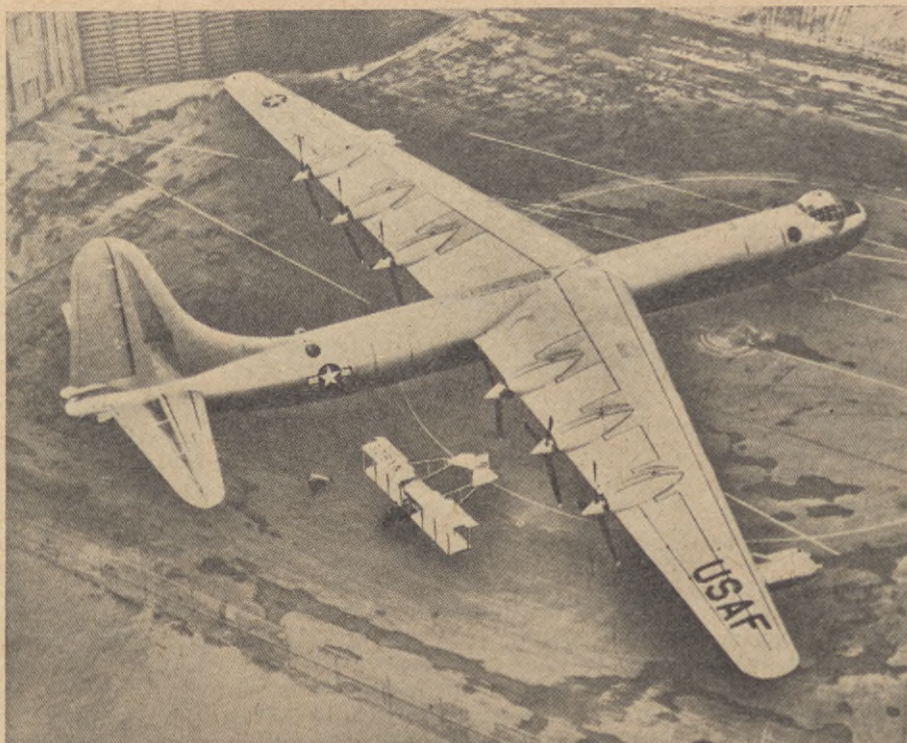
LODVIG ræsonnerer (Dansk læsøvning)

Av Paul Danty

Jeg har været hos tandlægen og fået lavet en guldbro.

Nåe — det er nok for at tandpinen kan gå over.

"Den flygande cigarren", amerikanskt militärplan, världens största. År 1903 lättade världens första flygplan, tyngre än luften, och under jättebombaren ser vi ett litet plan från år 1907 — belysande för utvecklingen inom flyget under 50 år!

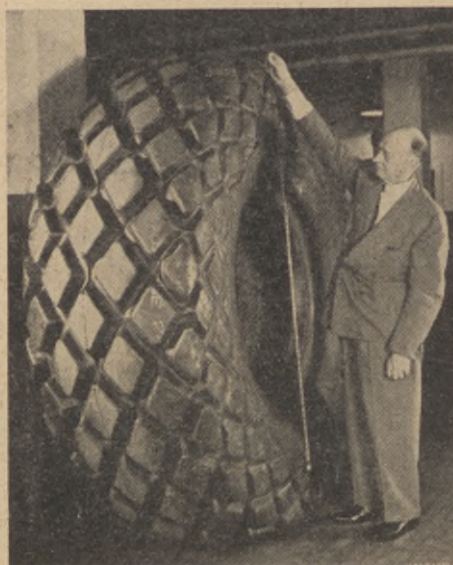
UPPBLÅST OXTARM BIL- OCH CYKELRINGENS FADER

En ny gummiring som inte behöver pumpas upp så ofta har helt nyligen förts ut i marknaden. Kanske kan det då vara lämpligt med några för de flesta okända data ur den pneumatiska ringens historia. I den finns det några namn som är bortglömda, namnet på det förste som uppfann en uppumpad ring och mannen som konstruerade den första ballongringen: Robert William Thompson och E. J. Pennington. Den senare av dem, Pennington, är den förste som byggt en vad man numera kallar moped (1890) och år 1895 uppfann han den första ballongringen som ej kom till användning förrän 1923. Hans namn är ganska okänt i den populärare bilismens historia, med undantag av att kapten John Nerén upplivar minnet av honom i sitt förnämliga verk "Bilens historia".

Naturälskande skolpojke uppfann luftfyllda ringen

I slutet av 1830-talet levde ej långt från Edinburgh en vad man kallar vanartig son till en förmögen köpman. Pojken trivdes ej alls med att sitta på pappans kontorsstol och inte heller ville han bli präst, som var faderns dröm. Han ville helst vandra omkring ute i naturen i stadens bergiga omgivningar — och därför an-

sågs han vara vanartig. Det var ovan nämnda Robert William Thompson, som för att hjälpa de hårt arbetande dragdjuren gav sig i kast med problemet att finna på en hjulring som skulle under-

Världens största traktorsring, från Amerika.

lätta deras mödor. Först försökte han med uppumpade oxtarmar, som han placerade på en dragkärras hjul för att se hur de verkade. Den kärran drog han fram och tillbaka utanför faderns fönster, för att visa att han inte var så dum som pappan ansåg honom vara.

Folk som såg detta skakade på huvudena och beklagade fadern, vars son de ansåg ha blivit tokig.

Men den unge Robert gick på i "galenskaperna" och försåg flera hästdragna fordon med oxtarmringar. Då dessa ej ville hålla någon längre tid lät han i Edinburgh tillverka slangar av den då nya naturprodukten gummi och försåg dem med ventiler vilka i princip ej skiljer sig så mycket från dem som fortfarande används.

Första ringen på hästekipage

I Edinburgh lyckades han övertala en vagnfabrikant att få använda ringarna på ett hästekipage och detta löpte lätt och fjädrande på de kullerstensförsedda gatorna. Men Thompson var för tidigt ute med sin uppfinning, ingen människa insåg dess praktiska fördelar och den hann inte att praktiskt utformas innan den var bortglömd.

Thompsons vidare öden är ganska obe-

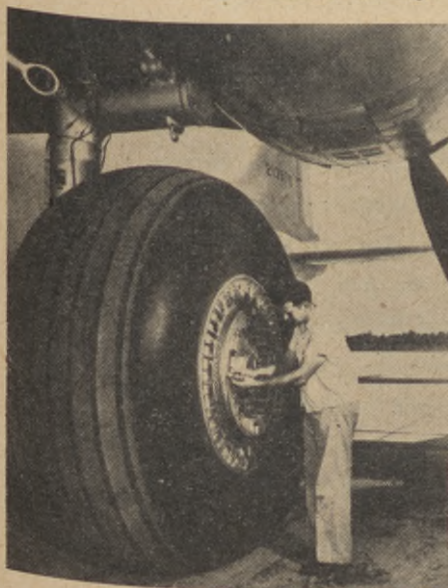
kanta. Han lär dock ha blivit en framstående ingenjör och såväl hans ringar av tarmar som av gummi finns bevarade som museiföremål. År 1845 fick han patent på sin uppfinning, som under nummer 10996 tillhör de mera tänkvärda registreringarna i Englands patentverk.

Gummiringen uppfinns på nytt av Dunlop

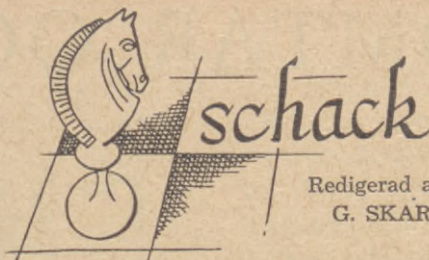
Fyrtio år efter Thompsons patent började baron Drais uppfinning cykeln bli så fulländad att den kom i allmänt bruk. Men den löpte på järnringar eller sådana av massivt gummi, vilket säkerligen ej var behagligt för de åkande och velocipeden fick också smeknamnet "benskåkaren". I Belfast, Irland, bodde en veterinär, John Boyd Dunlop, som fick orsak att syssla med ringproblemet. En dag kom hans son hem och klagade att han var alldeles sönderskakad av att åka på sin ägandes cykel. Kanske kände Dunlop till Thompsons uppfinning, i alla händelser så uppfinn han på nytt år 1888 den pneumatiska gummiringen, 43 år efter Thompsons patent. Till skillnad från Thompson så rönste Dunlops konstruktion nästan en så omedelbar efterfrågan. Ursprungligen hade han inte själv några visioner av miljoner och åter miljoner cyklar, automobiler, bussar och flygmaskiner, som en gång skulle komma att rulla fram på hans patent: "Ett ihåligt däck... av gummi och kläde... att innehålla luft under tryck... att fästas vid hjulet". Nej, hans tanke var blott att genom en konstruktion underlätta sin sons cykling.

Den 28 februari 1888 strax före klockan tio på aftonen fick man se två unga män på Belfast gator, den ene cyklande, den andre springande bredvid. Det var Dunlop junior och hans gode vän Bob Carlisle, som turades om att åka på den första cykeln med luftfyllda däck. Bob Carlisle lär leva än i dag.

Som sagt var hade Dunlop ingen svårighet att få sin ring erkänd i den nya

Världens största gummihjul — tillhör världens största flygplan.

Redigerad av
G. SKARP

VÄRLDSSCHACKTURNERINGEN

har bjudit på flera mästertligt spelade partier. Främst bland dessa får kanske sättas exvärldsmästaren dr. Euwes briljanta kombinationsrika parti mot den argentinske stormästaren Najdorf, som fick nedanstående förlopp.

Vit: Euwe

1. d2—d4
2. c2—c4
3. g2—g3
4. Lf1—g2
5. Sb1—c3
6. d4—d5
7. Lc1—g5

Svart: Najdorf

- Sg8—f6
- g7—g6
- Lf8—g7
- 0—0
- c7—c5
- e7—e5
- h7—h6

Minst sagt tvetydigt. Naturligt var 7.—, d6.

8. Lg5×f6
9. d5—d6!
10. e2—e3
11. Lg2—d5!

- Dd8×f6
- Sb8—c6
- b7—b6
- —

Tydiligen med följande förvecklingar i sikte.

11. — —
12. Sc3—e4
13. h2—h4!
14. Se4—g5!
15. g3—g4
16. Sg1—e2

- Kg8—h8
- Df6—d8
- f7—f5
- Lc8—b7
- e5—e4
- —

Euwe erbjuder bondeoffer vars egentliga poäng är det följande överraskande tornoffret.

16. — —	Lg7×b2
17. Se2—f4!	Dd8—f6
18. g4×f5!	— —

Vit låter sig ej förskräckas, och det är uppenbart att Euwe måste ha djupjelat ställningens möjligheter.

18. — —	Lb2×a1
19. Sf4×g6†	Kh8—g7
20. Sg5×e4	La1—c3†
21. Ke1—f1	Df6×f5
22. Sg6—f4!	Kg7—h8

Tydiligen nödvändigt då på 22. —, Le5 hade följt 23. Sg3.

23. Se4×c3	Ta8—e8
24. Sc3—e2	Tf8—g8
25. h4—h5	Tg8—g5
26. Se2—g3	Tg5×g3
27. f2×g3	Te8×e3
28. Kf1—f2	Te3—e8
29. Th1—e1	Te8×e1
30. Dd1×e1	Kh8—g7
31. De1—e8!	Df5—c2†
32. Kf2—g1	Dc2—d1†
33. Kg1—h2	Dd1—c2†
34. Sf4—g2	— —

Nu när schackarna tagit slut är svarts öde avgjort.

34. — —	Dc2—f5
35. De8—g8†	Kg7—f6
36. Dg8—h8†	Kf6—g5
37. Dh8—g7†	Uppgivet.

LÖSNINGAR

Studie av J. G. Campbell. Vit drar och gör remis. 1. Te1†, K×e1. 2. Lf4! g×f4. 3. Kh4, c1D. 4. h3. Remis.

Problem av T. Vesz. Matt i två drag. 1. Dc3—b4!

tiden då cykeln blivit populär som nöjes- och sportredskap. Och sedan en cykel, förd av en tävlingsåkare vid namn William Hume, den 18 maj 1889 vunnit alla lopp vid Belfast Queens Colleges tävlingar, och att cyklar med luftfyllda däck under hela den följande sommaren visat sig överlägsna cyklar med massivgummidäck på tävlingsbanorna, så var cyklisterna redo att ta emot den nya uppfinningen med uppsträckta händer.

Bilfabrikanterna trodde ej på luftfyllda gummidäck

Man tycker nu att den nya ringen skulle med tacksamhet anammas av biltillverkarna, men så var ej fallet. Den ansågs vara för klen att motstå påfrestningarna, varför järnringar och massiva gummiringar fortfarande hade företrädet, trots att de försvårade styrningen och hindrade motorns kontinuerliga gång.

I Frankrike däremot, bilismens verkliga hemland, hade de framsynta bröderna André och Edouard Michelin ägnat sig åt tillverkning av gummiringar enligt Thompson-Dunlops system. För att pröva

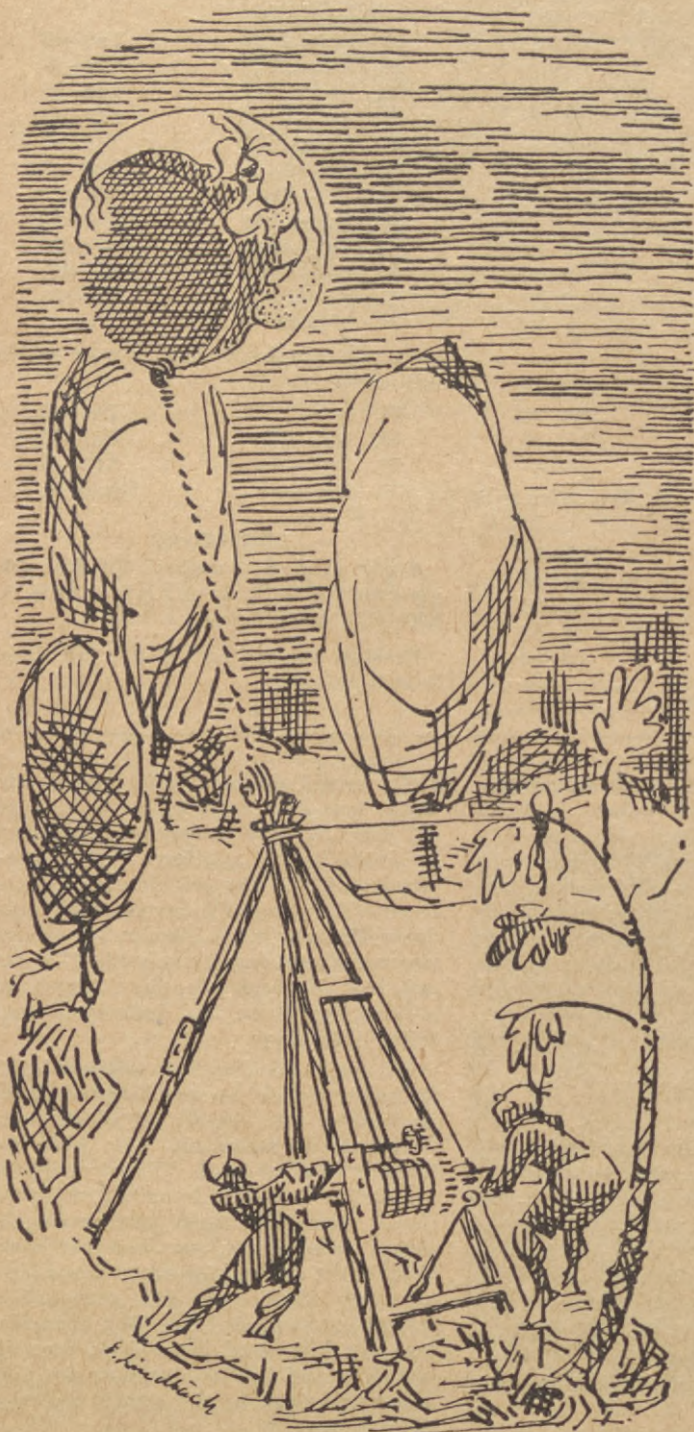
dessa, erbjöd de flera bilfabrikanter sin medverkan, men dessa ville inte höra på det örat. År 1894 arrangerade tidningen Le Petit Journal världens första landsvägstävling för bilar, på sträckan Paris—Rouen—Paris, och till denna anhöll bröderna Michelin att få låna en bil, för att visa vad deras ringar dugde till. Men det gick inte alls, varför de själva byggde en bil och försåg den med luftringar, samt deltog i tävlingen.

Vid denna tävling fick tvivlarna rätt. En kilometer från starten åkte två ringar av fälgarna och när de väl påsatts igen — sprack de andra två. Men bröderna Michelin gav inte upp. Till nästa landsvägstävling återkom de med förbättrade ringar, som visserligen punkterade 27 gånger under loppet, men dock visade sig så praktiskt användbara att tvivlarna började inse fördelen av den pneumatiska gummiringens användande. Och snart försågs alla bilar med dessa däck, och till att börja med inte var tjockare än våra dagars cykelringar, men snart utökades till volymen.

Nils Berggren.

BLAND TOMTAR OCH TROLL

Av Ingvar Wablén

Där ligger en gård i skogens bryn
med lavar på tak och timmer.
Tyst vilar den ut på sin plats i byn
i sensommaraftonens skimmer.
Salvia och äbrodd vid knuten stå,
och stormnattens blommor prunka,
och det är som hördes en skyttel slå
och en vävstol i kammaren dunka.
Träd in bland tysta minnen en dag!
Det doftar av gammal lavendel,
och lyssnar du, hör du seklernas slag
i lodklockans tickande pendel.
Därute brusar din egen tid
med buller och brådska undan.
Sitt ned i storstugans helgdagsfrid
en kväll i stilla begrundan!

(Ur "Den gamla gården" av Helmer V. Nyberg.)

Under de senaste åren har allt större intresse kunnat märkas för barnlitteraturen. Barnpsykologer, barnboks-författare och föräldrar i allmänhet har luftat sina meningar. Just föräldrar i allmänhet har hållit sig till barnens åsikter och hävdat att barnböckerna skall vara sådana att de tilltalar barnen.

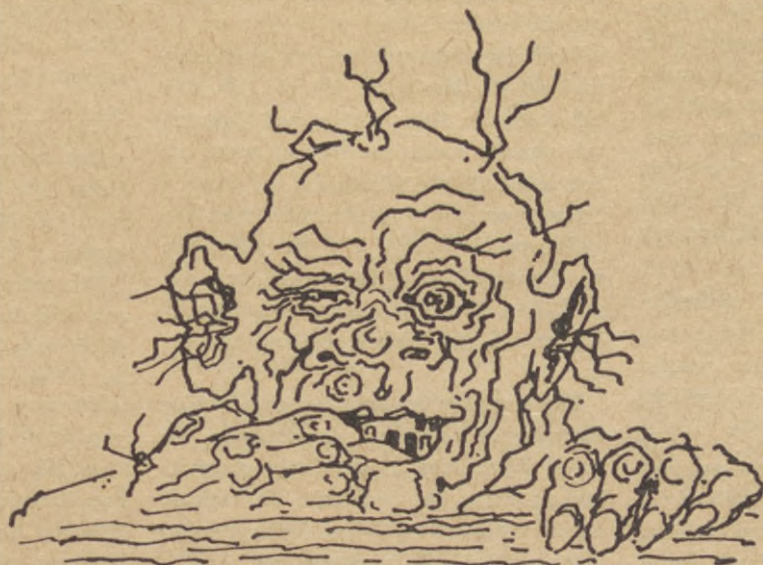
Givetvis, vill man utbrista. När man arbetar med en saga är det ständiga problemet att göra det hela intressant för barnen. Man har en värld som inte saknar möjligheter. Barnen reagerar inte mot det som för vuxna är "lögn och förbannad dikt". Barnen har en oändlig vidd på sin värld. Den slutar ingenstans. Det finns möjligheter att resa till månen och att uppsöka lilleputtarnas eller jättarnas land. Barnen skapar egna riken och har egna kungar och prinsessor. Djupt nere i havet finns ett sagoland som de kan upptäcka. Deras tillvaro är sannerligen inte begränsad till tid eller rum!

När barnböckerna upptäckts av de vuxna och blivit en erkänd litteraturart har detta också medfört att kritikerna letat och efterlyst originalitet och litterär behandling av stoffet.

Den barnsligt poetiska ramsan har fått en renässans. I Sverige har framför allt Lennart Hellsing lyckats väl inom denna genre. Barnboks-författarna har under senare år varit på jakt efter något nytt — något som skulle kunna ge dem en plats vid sidan av forna mästare inom sagans område. Man vill gärna påtala denna originalitetsjakt, den tyder inte mycket på en standardförbättring av sagorna. Man kan peka på sådana fakta som att man i Ryssland velat ändra om sagorna till att behandla realistiska detaljer ur folkhemmet. Man vill alltså redan på barnen skapa fram samhället och vad samhället kräver av individen. Detta är nog gott och

väl om det kan göras på ett för barnen roande och lärorikt sätt. Men att bannlysa trollen, prinsessorna och tomtarna tycker man är att gå väl långt. Man minns sin egen barndoms sagor. Då var tomtarna, trollen och skogens féer verklighet. Man sökte upp dammiga vindar med spindelväv och solkattslek i fönstersmygarna och väntade sig upptäcka troll och tomtar. Sagan skimrade kring tillvaron. Många regndagar ägnades åt "Bland tomtar och troll" och andra sagoböcker. Man tilltalades av sagorna just därför att allting var möjligt. Ett barn accepterar trollet, prinsen och tomten och vill ha dem kvar. Att ta bort dem tycker man innebär en vandalisering. Det måste bli fattigt med sagor om samhällsseder och bruk. Det måste också betyda en torr enahanda smak att endast få skriva sagor om vardagliga händelser då pappa kommer från jobbet eller då mamma bakade pepparkakor. Då vi barn klädde granen och då storebror sprang och hämtade mjölken. Hur mycket mer fantasi släpps inte lös, hur många fler möjligheter finner man inte, då man får låta en tomt husera i pappas rockficka då han kommer hem, eller låta ett troll vilja provsmaka mammas pepparkakor då hon julbakar. Jo — våra tomtar och troll behövs. Det bör inte bli en kringkuren sago-värld där man bannlyser det som glatt generationer av barn för att söka något nytt. Låt alla arter finnas inom sagolitteraturen. Det tjugigaste och mest stimulerande för den som börjar skriva för barn är ju just möjligheterna att leva med i en värld som saknar gräns. I en värld där en tusenfoting talar och där solen faller ner och går sönder. Och det som mest lockar barnen till läsning är att allt kan hända — och skall hända — ett, tu, tre tittar ett lurvigt trollansikte fram ur boken. Vi har inte råd att undvara allt detta i våra barnsagor.

Tecknare: E. Lindbäck.

Bohus-Jontes Maja

En ljum vårvind sveper muntert fram över bygden. Den ruskar om träden på kyrkogården och gör en sväng runt de allvarliga männen, som just sänker en vit kista ner i ett svart hål. Någon ser ogillande ut. Inte passar det att vara så där glad och munter och hoppa omkring som en tosing under en jordfästning. Inte ens för en vårvind passar sådant. På en begravning ska man vara allvarlig — även om man inte är sörjande — det hör samman med gott sätt och sådant där.

För den skull måste jag också vara allvarlig och passa på, så att jag inte rycks med av vårvindens ystra lek. Jag är från staden, och stadsfolk har så konstiga vanor, men det skulle alldeles säkert bli svårt att övertyga byfolket om att det hör till stadsvanor att skratta under jordfästningar. Alltså måste jag hålla mig allvarlig. Och jag tänker på Bohus-Jontes Maja — hon som nu ligger där tyst i den vita kistan.

Maja, ja hon skulle säkert ha förstått mig. Hon skulle också ha velat le åt den lustiga vårvinden. Det är jag alldeles säker på. För jag kände Bohus-Jontes Maja redan på den tiden då hon bara kallades Maja — det var innan Bohus-Jonte hade kommit upp till anläggnet här i byn.

På den tiden serverade Maja i vårt marketenteri vid kraftstationsbygget. Hon var den gladaste, om också inte den vackraste av flickorna. Vilket inte hindrade att jag tyckte hon var vanvettigt skön. Dessutom upptäckte jag rätt snart, att hon också var intelligent på det där sättet, som är oberoende av börd, uppfostran och allt sådant.

Så fyllde hon en plats i vårt vardagliga slit och jag är säker på att ingen av oss lösfolk glömt henne — hennes muntra skratt och hennes ofta dräpande repliker, ingen kunde göra henne svarslös.

Också på helgerna var hon hos oss. Hon dansade, hon lekte och log. Till någon enda benådad skänkte hon också en kyss. Men försökte någon komma längre, visste hon väl att avvärja det. Kanske skulle

jag inte tala om detta, men jag var själv ung, det är inte uteslutet att jag...

Nå, en tidig morgon kom en ung man och sällade sig till vårt lag. Han kom vandrande från söder, han hade hatten på nacken och i pannan hängde en lock av det ostyriga ljusblonda håret. Det var Jonte Svensson från Bohuslän — Bohus-Jonte som han kallas — vi hade arbetat i samma lag förr och jag lade ett ord för honom hos basen.

Bohus-Jonte slog på borren i en jämn sugande takt, inte för hårt, utan just så mycket som fordrades, för att driva den in i berget. Vanlig gråsten — som man säger — kan vara nyckfull som en kvinna. Jonte var född bland denna gråsten, han kände den utan och innan.

På kvällarna var han annorlunda än vi. Sedan vi tvättat oss, kastade vi oss på britsarna och somnade eller också satte vi oss och spelade kort. Brännvinet kom ibland fram och samtalet blev högljutt. Under tiden låg Jonte på britsen och läste tjocka böcker. Han deltog sällan i samtalet, på direkt tilltal gav han enstaviga svar. Någon gång tog han också fram mandolinen och spelade en svärmodig, känslig låt. Vi tyckte nog att han var litet underlig — men han var rejäl och försökte aldrig maska i jobbet och vi vande oss vid honom.

På lördagskvällarna kom han emellertid med oss till dansbanan. Då var han glad och skämtade. Han dansade med flickorna och nojsade med dem. Vi såg snart, att han mest höll sig till Maja.

Hon var glad och skrattade med oss andra som förut, men vi tyckte oss märka en djupare klang i skrattet, när Jonte var med. Hon fick också låna av hans tjocka böcker och hon började läsa om kvällarna...

Dagar, veckor och månader gick, vi blev färdiga med vårt jobb och vandrade mot andra öden. Men Bohus-Jonte stannade hos sin Maja. De stod båda och vinkade farväl, när jag reste — jag såg dem sedan långt borta, där de vandrade arm i arm.

Långa vägar reste jag, arbetade ibland

och gjorde ingenting ibland. Av en slump — eller var det bara en slump — kom jag åter till byn där uppe i norr. Bohus-Jonte och Maja bodde kvar. Jonte var pamp i det kommunala och han hade blivit fet, locken i pannan var borta, han hade antydning till flint — det såg mera vederhäftigt ut förstas. Äldste pojken gick i gymnasiet nere i staden och han skulle bli jurist. Mycket var förändrat. Men Maja var sig lik, hon hade väl åldrats, men hennes glada lynne var oförändrat.

Utän mål vandrade jag vidare mot norr eller kanske mot söder. Åren var lika långa, men de gled fortare förbi. En dag förmälde en tidning, att Bohus-Jonte var död. Landstingsmannen J. Svensson stod det där, men han hade dock en gång varit Bohus-Jonte, stenhuggarpojken från granitön. Ett brev med svarta kanter nådde mig också, det hade följt mig på underliga vägar, men kom försent.

Ändå besökte jag Maja, det blev oftare sedan jag — den inbitne sörlänningen — fastnat i kuststaden där uppe i norr. En kväll, när vi satt och pratade vid kaffet, berättade hon mig också om Jonte. Hur han hade förändrats, blivit socknens härskare, hård och despotisk — och ändå hade hon beundrat och älskat honom, sett hans svagheter men också översett med dem. Förlåtit så som endast kärleken kan förlåta... Den kvällen tycktes hon mig vackrare än någonsin.

— — —

Och nu, nu ligger hon här, stel och tyst i den vita kistan, som sänkts ner i ett svart hål. Maja... "till jord skall du åter varda..." Det känns tomt i mitt innersta.

Den ystra vårvinden gör ett nytt svep, som ville den ruska upp oss, som står här så allvarliga. Som ville den säga oss: du tar fel om du tror, att en människas liv måste vara ett sorgespel. Tänk på henne, som ligger här i sin vita kista — hon var trots allt en lycklig människa — ty se, hon älskade, och det är den uppoffrande kärleken som bygger livet, men också låter oss med tillförsikt möta det okända därbortom.

VAD VILLE HAN MIG?

Det finns trots allt ännu folk som tror på spöken och följande högst osannolika historia, som skulle passa utmärkt vid en brasafton en mörk höstkväll, har överlämnats till oss under försäkran att den är absolut sann!

Den åsikten är tämligen allmän, att de från gamla tider härstammande historierna om spöken, vålnader och dylikt är amsagor. I min födelseort, någon mil från Malmö, berättades många sådana särskilt under de långa vinterkvällarna. Följande märkliga händelse vederlägger emellertid åtskilligt av amsageteorien. Under årens lopp har jag för övrigt mer och mer kommit till den övertygelsen, att det måste "ligga något bakom" flertalet spökhistorier.

Jag var en frisk och normal tolvårspojke. Stugan, mitt barndomshem, låg vid en byväg någon kilometer från stora landsvägen. Händelsens upptakt var när min mor tillsade mig att göra några uppköp i handelsboden, som låg där vår lilla byväg leder ut till landsvägen.

Det var i skymningen. I hastig takt begav jag mig iväg. I affären var rätt mycket kunder så jag måste vänta en god stund på min tur. Då jag äntligen blivit expedierad och skulle återvända hem, var det nästan mörkt. Det var under vintern. Snön låg som ett ljus täcke på marken.

Halvvägs från affären till mitt hem rann en liten bäck. I en stor trumma gick den under vägen, följde denna några tiotal meter och ringlade sedan ut i åkrarna. Utmed vägen från mitt hem till denna bäck var en allé av de för Skåne så karakteristiska pilträden.

Jag gick fort, nästan sprang och tänkte på jag vet icke vad, då jag just som jag passerat bäcken förnam en högst egendomlig känsla. Jag tog några steg, varefter jag av någon mystisk kraft tvangs att stanna. Vad var nu detta? Efter några sekunder fick jag en förnimmelse av att någonting, som hade ont i sinnet, nalkades mig bakifrån. Jag vände mig om och varseblev då en skepnad vid vägkanten just där bäcken porlade fram under vägen. Avståndet till den mystiske var åtta à tio meter.

Jag blev naturligtvis i högsta grad överraskad men kände under de första ögonblicken egendomligt nog ingen rädsla. Men den kom smygande då jag upptäckte, att personen förblev orörlig, och stegrades då jag kom till den övertygelsen att skepnaden icke kunde vara av kött och blod; jag kunde liksom se rakt igenom den. Föremålen bakom var vis-

serligen suddiga men kunde dock urskiljas. Det var en dimfigur men likafullt i högsta grad tydlig. Kroppens konturer var distinkta och bestämda, klädedräktens detaljer kunde urskiljas. På huvudet satt en hög hatt, över den mörka kostymen hängde en lång, vid och mörk regnkrage som löst föll ned utefter sidorna, fram till fasthållen av händer, som var klädda i vita handskar.

Min vilja var försatt ur funktion; trots en stark önskan förmådde jag icke ta blicken från den svartklädde. Plötsligt tog han ett jämfota sidohopp ut på vägen. Då en verklig person hoppar böjer han knäna för att taga sats, men den svartklädde förblev rak under hela tempot.

Samtidigt hörde jag ett skarpt ljud, som om två bräder kraftigt slagits mot varandra. Jag spratt till men förmådde inte röra mig ur fläcken. Några sekunder och sidohopp och smäll kom åter. Det tredje och därpå följande hoppet gjordes bakåt, men med ansiktet stadigt riktat mot mig. Intervallerna mellan de starkt avgränsade rörelserna blevo allt kortare, smällarna avtog i styrka för att slutligen dö bort, då den mystiske försvann i mörkret.

Förfäran, som dittills haft mig helt i våld, försvann. Jag sprang hemåt som gällde det livet. Kommen omkring tio meter från vår stuga kom rädslan åter; jag nästan tvärstannade.

Vår bostad jämte trädgården var inhägnad av en manshög hagtornshäck. En träbro över ett djupt dike utmed vägen var enda förbindelsen. På denna bro stod den svartklädde. Återigen tvangs jag att hjälplös och orörlig fixera honom. Tre gånger tre slag dunkade han med skoklacken. De dova smällarna föreföll som om de kommo inifrån en lång tunnel. Kort därefter förflyttade han sig till motsatta sidan av vägen. Så snart vägen var fri, rusade jag in. Så kom reaktionen och jag föll i konvulsivisk gråt.

Darrande av skräck stod jag framför min mor, som bekymrad frågade vad som hänt, men jag teg. Varför kan jag ej förklara.

Dagen därpå återkom min far från en resa. Med milt tvång tvang han mig att omtala händelsen. Men jag fann ingen förståelse hos honom.

"Barnsligheter och nonsen" var hans åsikt om saken. Men jag stod på mig, jag kunde helt enkelt icke ha misstagit mig.

Min envishet resulterade till slut i, att jag, far och grannen — en svensk-amerikan med stadiga nerver — skulle gå till bäcken vid samma tid som jag sett den mystiska skepnaden. I den månjlusa kvällen gingo vi på nyfallen snö till platsen. Där var tyst och stilla.

Rätt länge stod vi stilla och väntade. Far grälade på mig, grannen var ironisk, och jag nästan grät. Då med ens hördes det smällande ljudet, sekunden efter stod den svartklädde på samma plats som igår. Far, som jag höll i handen, ryckte till, den ironiske gav till ett halvhögt rop. Så hände precis detsamma som kvällen förut. Tysta stod vi och iakttag fenomenet. Sedan det försvunnit i mörkret och de smällande ljuden tystnat, såg jag mannen med de stadiga nerverna korsa sig, ty han var katolik.

Utän ett ord gick vi tillbaka mot hemmet. När vi närmade oss detta förnam jag, och troligen även mitt sällskap, den egendomliga, återhållande kraften. Vi stannade samtidigt utan att någon av oss påverkats den andre. På bron stod den svartklädde, återigen dunkande med skoklacken. Efter några ögonblick förflyttade han sig långsamt, liksom funderande, ljudlöst över vägen där han stannade på dikeskanten. Gång efter annan vände han ansiktet mot oss och betraktade oss. Slutligen böjde han huvudet och tycktes helt försjunka i tankar. I denna ställning stod han några sekunder, varefter han rätade upp sig, gled över diket, fortsatte ett litet stycke in på åkern liksom för att undvika oss. Med ständigt ökad hastighet fortsatte han längs med vägen mot bäcken. Svensk-amerikanen korsade sig åter.

Jag säger avsiktligt gled, ej gick eller sprang, ty han gjorde i detta senare skede inga rörelser men förflyttade sig likafullt över diket och ut på åkern, där han fortsatte utan att hejdas av stenar, buskar och andra hinder.

Sedan den svartklädde försvunnit stod vi stilla en stund och gick därefter alltjämt hand i hand som på tyst kommando, i rad över bron och så långt ut som möjligt på ena ytterkanten för att undvika den plats, där den mystiske stått och dunkat.

Inkomna i den upplysta stugan upptäckte jag, att min far var påfallande blek och att mannen med de stadiga nerverna svettades. Själv kände jag en viss triumf; jag hade icke "sett i syne" — och med den tanken somnade jag.

Jag flyttade från orten någon tid efter händelsen. Under min mer än fyrtioåriga vistelse i huvudstaden har jag endast en gång berättat om detta mitt mest oförglömmelige barndomsminne. Lyssnarna belönade mig emellertid med ett gapskratt då jag bedyrade, att jag verkligen upplevat vad jag sagt.

Länge efteråt skämtade de med mig och kallade mig just — "Spöket".

Vem den svartklädde var, och vad han ville mig — om han nu ville mig något — det har jag förgäves försökt att lista ut.

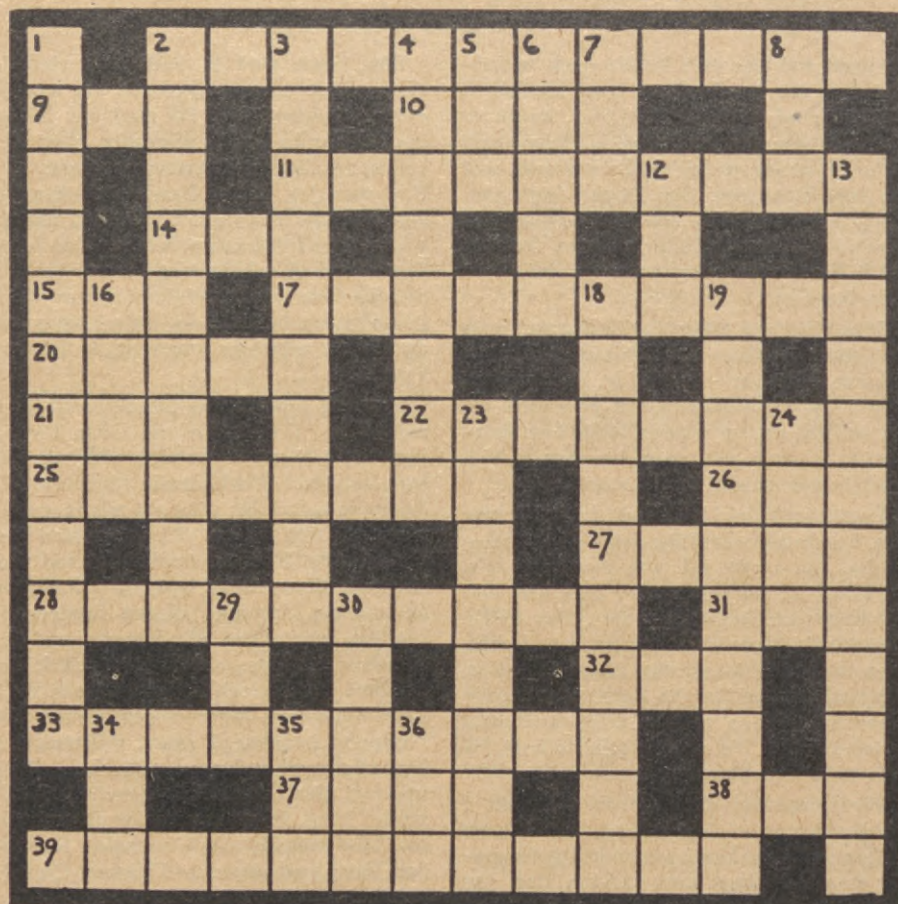
KORSORD nr 11

BOKNYTT

EN NY SANATORIEROMAN

Sanatorieromanerna är ganska många, men kvalitén synnerligen växlande. Den mest framträdande i vår moderna svenska litteratur torde vara Sven Stolpes väl-skrivna men lite hektiska bok "I dödens väntrum". Flera andra har varit inne på detta område — däribland många unga författare — men av de mera betydande svenska författarna är det bara Jan Fridé-gård som med självbiografiskt material tangerat miljön. Att förlägga romaner till sanatoriemiljö kan vara både frestande och avskräckande. Frestande därför att många författare eller författarämnen själva har varit sjuka och det ligger då nära till hands för dem att gestalta sina upplevelser. Avskräckande av den anledningen att sjukhusmiljön och sjukdomens karaktär är sådana att läsaren vid en realistisk skildring riskerar att erfara obehag. Det senare gäller kanske inte minst den som varit sjuk själv.

Något av det sistnämnda erfar anmäla-ren vid läsning av Lars Widdings skickligt skrivna sanatorieroman "Visst gör det ont". Widdings stil kan ibland bli lite slappt reportagemässig, men det är helt orättvist att som Olof Lagercrantz i Dagens Nyheter påstå att han misslyckats med miljöteckningen. Den som varit på ett sanatorium kan lätt slå fast att det

VÅGRÄTA ORD

LODRÄTA ORD

2. — Mitt namn är Lätt.
— Det är mitt med. Jag heter Svens-son. (12)
9. Vanligt språk i korsord. (3)
10. Centrum för siden. (4)
11. Eva med äpplet. (10)
14. Alla goda ting. (3)
15. Den brynas bör, men ej i smör. (3)
17. Vad en änkeman är. (10)
20. Mulet. (5)
21. En dammhandduk varar dubbelt så länge, om man bara använder den varannan dag. (3)
22. Lever på folkets läppar. (8)
25. Att friarn kommer i sinom tid. (8)
26. Pålägg (3)
27. Måste den minsta. (5)
28. Dit går man, om man vill ha något fint på väggen. (10)
31. Det är konsten på latin. (3)
32. Kan kosta några ören eller flera år. (3)
33. Något som Kar de Mumma inte be-höver riskera. (10)
37. Är Silverbibeln i Uppsala. (4)
38. Går upp i Donau. (3)
39. Ett Strix-roligt svar av en avritad karl. (12)

1. Håv och spö och andra don. (12)
2. Där är det inte bra före. (10)
3. Utan verkan. (10)
4. Lyfter oss till ett högre plan. (8)
5. Har ni inte om det, som är hemlig-stämplat. (3)
6. Kan solförmörkelse vara. (5)
7. Lastgammal. (3)
8. Även duger även. (3)
12. Stad och starkt. (3)
13. En kvart med Vår Herre. (12)
16. Kartfärg. (4)
18. Armand i "Kameliadamen". (10)
19. Odlades av de s. k. fosforisterna. (10)
23. Otillbörlig framfart i Ägirs regioner. (8)
24. Det finns flera i Stockholm, trappor-pornas stad. (4)
29. Himmelsk företeelse. (3)
30. Du ska se att det går åt skogen... (5)
34. Reflexion. (3)
35. Engelskt skämt eller början till fun-dering. (3)
36. Kan vara ganska högdragen. (3)

Lösning till korsord nr 9.

- Vågrätt:** 1. Biljud. 5. Lagård. 9. Geolog. 10. Rötägg. 11. Kruska. 12. Svea. 13. Drama. 16. Raimu. 18. Däre. 19. Mygg. 22. Dat. 23. Arrest. 25. Avskum. 26. Frö. 28. Tass. 29. Juel. 32. Lenin. 34. Panna. 35. Avis. 37. Tekaka. 38. Knäred. 39. Elddon. 40. An-nons. 41. Lydnad.
- Lodrrätt:** 1. Beredd. 2. Lättar. 3. Ugglar. 4. Deg. 5. Loke. 6. Agrar. 7. Årstid. 8. Dra-sut. 12. Styrka. 14. Rånare. 15. Meta. 17. Manken. 19. Mast. 20. Grusås. 21. Gems. 24. Tuja. 26. Flotta. 27. Önskan. 30. Undran. 31. Laddad. 33. Naken. 34. Pony. 36. Vals. 38. Kol.

Pristagare: 1:a pris kr. 10:— Ulf Orrvik, Franzéns väg 6 A, Kumla, 2:a pris kr. 5:— Esther Jörgensen, Kommendörsgat. 3, Malmö.

Tävlingsregler.

Lösningar till korsord nr 11 skall vara Status Redaktion, Kocksgatan 15, Stock-holm, tillhanda senast den 10 dec. 1953. För att komma med i prisbedömningen måste tävlingsförsändelse vara märkt "Korsord nr 11". Glöm ej att tydligt an-giva namn och adress. Två priser, ett på fem och ett på tio kronor, utdelas.

Lösning och pristagarnas namn medde-las i Status januarinummer.

mesta — ja förvånansvärt mycket — finns med. Kvinnan med pillerna, kassören som försingrar patientföreningens kassa, den bistre och lätt cyniske överläkaren, ligg-hallarna, klövringen o. s. v.

"Visst gör det ont" berättar om tre människoöden. Den misslyckade skådespelaren som döljer sin rädsla bakom råhet och alkoholromantik. Den unge spänstige flygaren som kommer till sanatoriet med en ärtstor fläck på ena lungan — hur många har inte gjort det? — och som med skräck och en känsla av utanförstående betraktar sanatorievärlden och dess människor. Och så är det slutligen tonårsflickan som håller sig med en rök-kindad tro som bryts ner och byggs upp igen. Hon blir naturligtvis kär i flygaren — ett banalt men varsamt tecknat förhållande som säkerligen har stor frekvens på "sanaten".

Det vore misstag att påstå att det här människorna har klara konturer — däri kan Lagercrantz till viss del ha rätt i sin negativa recension. Detta får dock inte avhålla en recensent från det erkännandet att många drag och handlingar har äkt-hetens omiskännliga märke. Att man sedan som läsare inte upplever de tre personerna som avrundade och finslipade helheter är naturligtvis något som man kan känna besvikelse över.

De flesta som skriver om sanatoriemiljöer och dess människor faller ofta för lusten att dramatisera sitt stoff. Det har även Widding gjort. När flygaren skall undergå gasbehandling, får författaren tillfälle att brodera ut lite väl kraftigt: "Han kände sig rädd. Lika rädd som första tiden han flugit avancerat. Han kände igen symptomen. Svetten kröp fram i pannan, han kände en meningslös lust att rusa rakt framåt, springa till dess han inte skulle orka längre. Magen gjorde uppror. Han var tvungen att söka upp ett wc... o. s. v." Anmälaren tror sig tryggt kunna påstå, att de flesta patienter som ska nyanläggas tar det ganska lugnt. Visserligen förekommer det att medpatienterna av sadistisk lust jagar upp en arm nykomling, men de driver inte skämt så långt att vederbörande blir till den vilda grad vettskrämd. Tendensen att dramatisera "gasningen" är också synlig hos Sven Stolpe. I hans roman är det dock fråga om en sammanväxning mellan lungan och lungsäcksväggen och de kan ge den sjuke våldsamma smärtor. Om den sjuke sedan som hos Stolpe är så aktiv att han rycker ut gasnålen, är mera tvivelaktigt. Uteslutet är det måhända inte.

Slutsumman blir att Widdings bok är en ganska bra sanatorieskildring. Ska man klanka på något så är det inte miljöbeskrivningen — däremot kan en viss kritik föras fram mot den litet bristfälliga personteckningen.

Roland Ekström.

Lars Widding: *Visst gör det ont*,
Hugo Gebers förlag.

Ge barnen **SOL**

Låt barnen få litet sol varje dag även under den mörka årstiden. Luma sollampa är en liten praktisk kvartslampa för hemmabruk. Den ger ultravioletta strålar, som bildar D-vitamin i kroppen, stimulerar blodcirkulationen och piggar upp.

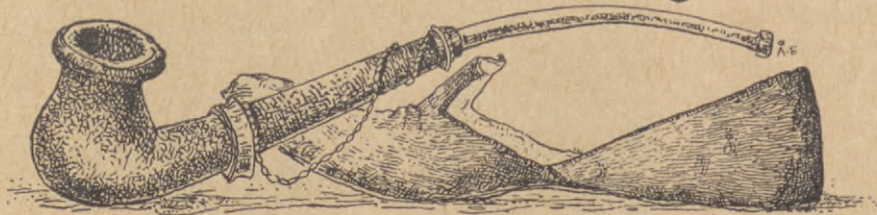

LUMA sollampa

för 220 volts växelström - 250 watt

finns i konsumbutiker och kooperativa varuhus

"Fänrik Ståhls sägner"

Törnrosa och tuberkulosen

"Törnrosa var ett vackert barn" står det i den gamla visan. Men var hon också ett friskt barn? Hur var det med hennes lungor till exempel? Inte minst med tanke på den attraktiva unga damens legendariskt goda sömn hade det varit intressant veta något om dem.

Det skulle, som alla nogsamt minns, vara en prins det där året. B. Benjamin och F. A. Nash, två anglosachsiska forskare, tycker förmodligen det hade varit bättre med en tuberkulosläkare till att väcka den sköna ur hennes kromosomslummer, en riddare som i stället för att lyfta prinsessan i sadeln på den apeltastade springaren hade placerat henne framför kameran i en nylackerad skärmbildsbuss.

Men först en Pommac — förlåt, en kyss.

Ett är säkert: B. Benjamin och F. A. Nash hade gärna tagit sig en titt på prinsessan Törnrosas skärmbild. De har nämligen varit sysselsatta med en jämförande undersökning av sömnvanorna hos friska och tuberkulosinsjuknade för att finna ut, om det råder något samband mellan bris-

ten på sömn och uppkomsten och utvecklingen av en lungtuberkulos.

Vad har de så funnit? Att man sover mindre när man blir äldre — det visste vi förut. Att gifta män ogärna går och lägger sig om kvällarna — det visste deras hustrur förut. Men eljest?

Inom den del av undersökningsgruppen som sov mindre än åtta timmar per dygn var antalet tuberkulosinsjuknade 12% högre än antalet friska, men det rör sig om ett alltför litet undersökningsmaterial för att man ska kunna tala om några konstanta värden.

Bristen på sömn, heter det försiktigt i en sammanfattning av undersökningsresultatet, kan tänkas vara en bidragande orsak till uppkomsten av en tuberkulos sjukdom, men den är sannolikt ej av större betydelse.

Så långt om bristen på sömn. Nu något om överflödet. En forskare som intresserat sig för den saken är S. Frenkel, vilken någon gång 1952 publicerade en uppsats om en serie försök att behandla tuberkulossjuka med "förlängd sömn", ett slags "terapi Törnrosa" så att säga.

Under en tid av fyra veckor har man alltså gett de sjuka sömnmedel i form av luminal, tre doser dagligen med ett uppehåll var sjunde dag. Det hävdas att fyrtio patienter med lungtuberkulos i framskridet stadium förbättrats genom denna behandling.

I sanning en förunderlig sjukdom, tuberkulosen, inte minst genom spännvidden mellan sina olika behandlingsformer. Medan vi i Sverige ser det ena tuberkulosjukhuset efter det andra omvandlas till vad som mest liknar en kirurgisk avdelning på ett centralasarett finns det tydligen sanatorier ute i världen som får karaktär av sovande slott.

Vilken väg är den rätta? Endast framtiden kan ge svaret. Ska det bli detsamma som slutorden i den blide ironikern Sigfrid Lindströms underfundiga saga "Prinsessan Törnrosas sovande slott"?

"Bäst lott fick den som sover gott."

Röntgen och religion

Röntgen och religion, de bägge begreppen färdas väl sällan tandem utom som symbolspråk i någon predikantutläggning, men för en amerikansk student vid universitetet i Washington har ordsamman-

ställningen nyligen varit brutal verklighet.

Han är medlem av en Christian Science församling i USA och följaktligen anhängare av den lära, som hävdar att det onda ej finns till i verkligheten och därför påkallar alla själsupbyggande krafter till kamp mot vad den betraktar som en oriktig vaneföreställning. I konsekvens med denna sin övertygelse har han vägrat underkasta sig den för amerikanska studenter obligatoriska skärmbildsundersökningen.

Den unika tvisten har vandrat sin väg via åtskilliga rättsliga instanser tills den nu avgjorts inför USA:s högsta domstol, som fastslagit att universitetet har rätt påfordra skärmbildsundersökningen och vägrat scientisten befrielse från densamma.

Det är ett domstolsutslag värt en stunds stilla begrundan i en blommande syrenberså, helst efter läsning av följande tankvärda ord ur Domarareglerna:

"En god och beskedlig domare är bättre än god lag, ty han kan alltid laga efter lägligheten".

En gammal historia

Han brukar dyka upp i tidskriftsspaltarna vid ungefär den här tiden varje år och hans ankomst är numera ett av de allra säkraste tecknen på att julen är i faggorna. Det är fyrtiofem år sen han gjorde sitt första framträdande, men han är fortfarande en grabb strax före tonåldern, gänglig, mager, lite nervöstforcerad, en aning vilset förtvivlad. Han är en internationell liten figur, springkille i Stockholm eller tidningsgrabb i San Francisco eller gruvarbetarson i Wales — eller något annat, men alltid lika tunnklädd och blåfrusen, när han i den fuktiga höstkylan rusar in på postkontoret, langar upp sin slant framför luckan och säger: "Får jag ett märke, syrran har åkt dit".

Ingen handelsresandeanekdot i världen har sålt så mycket som den där gamla historien om den fattige springrabben, som köpte ett julmärke, när hans syster sjuknade i tuberkulos. Bättre än så kan det inte sägas, att här är ett sätt att hjälpa på till att bekämpa tuberkulosen som alla kan vara med om, att ingen slant är förliten för ändamålet.

Att sova eller icke sova, det är frågan...

Man har kallat tuberkulosmärket för "märket som kämpar mot döden" och det är inte överord. Men det egendomliga är att medan tuberkulosdödligheten i världen minskat har försäljningen av julmärket ökat — och ökar fortfarande. I Danmark var försäljningen 1904 ett och ett halvt märke per invånare, 1949 hade antalet stigit till tolv.

Det är inte nödvändigt bedriva studier i avancerad försäljningsteknik för att förstå orsaken till den ökningen. Danmark är nämligen ett land, där man kanske bättre än någon annanstans finner synliga bevis på vad julmärket förmått uträtta i kampen mot tuberkulosen. Två barnsanatorier har landet byggt för sina märkesinkomster och ett barnsanatorium har det skänkt Grekland.

Med all rätt har också barnsanatoriet vid Koldingfjorden i sydöstra Jylland fått namnet "Julemærkesanatoriet", byggt som det är med hjälp av 2-öringar från julmärkesförsäljningen i Danmark.

När man står utanför detta sanatoriums huvudbyggnad ser man på det lilla torn som kröner takåsen en vindflöjel av ovanligt slag. Den har formen av ett posthorn och är, kan man säga, en symbol för julmärkets historia, ty det är ju från Danmark julmärket kommer och det var en posttjänsteman som kom med uppslaget.

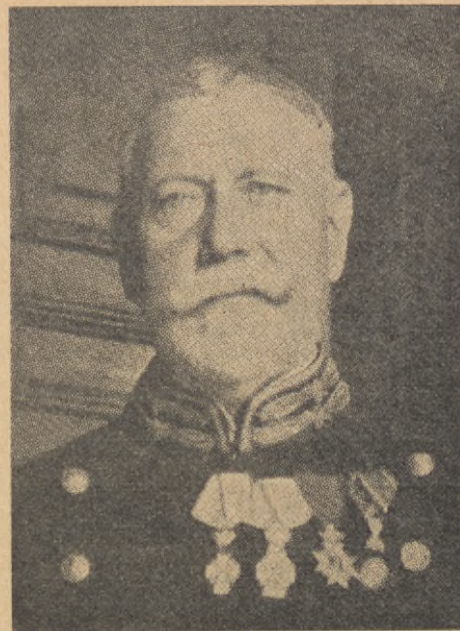
Berättelsen om Einar Holboell, den vidsynte lille mannen på det köpenhamnska postkontoret som mitt i julbrådskan fick uppslaget till ett välgörenhetsmärke för tuberkulosens bekämpande, är ett stycke av sjukdomens historia, en historia om julen med det lyckligaste bland slut. Det lilla märket från det lilla landet kom att göra en förunderlig jorden-runt-resa och före sin död — han dog 1927 — fick Einar Holboell uppleva, hur 45 länder tog julmärket till bundsförvant i sin kamp mot tuberkulosen. Och det har blivit ännu flera länder sen dess.

Men den blårusne grabben som rusar in och slänger myntet på disken och ber om ett märke, var kommer han in i sammanhanget och när gjorde han sin första entré? Det är också en gammal historia. Det första julmärket i världen, det

danska, blev färdigt 1904 och några år senare fick den dansk-amerikanske skriftställaren Jacob Riis ett brev från sitt gamla hemland med julmärket på. Han hade förlorat sex bröder i tuberkulos — och man kan bli gripen av en idé för mindre än så. Riis skrev en patetisk artikel om märket och föreslog i bevekande ordalag att USA skulle följa Danmarks exempel och använda sig av uppslaget. Här, menade Riis, fanns en utväg att skaffa fram de pengar som behövdes för att effektivt bekämpa den sjukdom, som slog sönder så många amerikaners hem. Men efter några dagar tycktes den uppmärksammade appellen glömd och ingenting hände på en tid.

Emily Bissel, en socialt intresserad kvinna verksam inom Röda Korset i Wilmington, hade emellertid lagt Riis' artikel på minnet och en dag sade hon sig: varför inte?

Det var en berättigad fråga, ty Emily Bissel behövde pengar just då för att kunna realisera en dröm: att rädda ett litet tuberkulossjukhus i Brandywine Creek i Delaware från att behöva slå igen av brist på kapital. Uppslaget med

Einar Holboell, "julmärkets fader".

nej till svar. Det fanns, sade den tillfrågade redaktören med en beklagande gest, ingen vettig anledning att blanda ihop den glada julen och den sorgliga tuberkulosen. Och där kunde det slutat om det velat sig riktigt tokigt.

Men i en av tidningshusets korridorer stötte den bedrövade Emily Bissel samman med en man hon kände och vars skrivelser hon tyckte om, kåsören Leigh Mitchell Hodges, som i ögonblicklig entusiasm med milt våld släpade den av glädje förstummade kvinnan in till redaktionschefens rum. Vad som sen hände är snart berättat. "North American", Philadelphias ledande tidning, öppnade sina spalter för en julmärkeskampanj och Leigh Mitchell Hodges skrev varje dag om tuberkulosen och det lilla märket som kunde bli nationens ammunition i kriget mot sjukdomen.

Försäljningen började ta fart och man sålde märken inte bara i postkontoret i Wilmington, Emily Bissels hemstad, utan också på "North American"s expedition. Folk kom till tidningshuset och köpte märken för att de hade läst vad tidningen skrivit om sjukdomen. De förstod att man kunde tala öppet om den, att den inte var något att skämmas för, och att man kunde bekämpa den — om alla hjälpte till.

Om alla hjälpte till. Man skrev 1907 och det var ännu en lång väg att vandra, men det är då han dyker upp för första gången, den odödliga lille pojken i julmärkets historia. Leigh Mitchell Hodges har själv berättat om det:

"In kommer en trasig liten tidningsgrabb, mager och smutsig. Han rusar fram till disken, langar upp sin slant och säger:

— Får jag ett märke, syrran har åkt dit".

"Här var'e julmärken"! Lou Costello och Charles Laughton i den reklamfilm som Warner Brothers spelade in för att stödja USA:s julmärkesförsäljning.

julmärket föreföll henne vara den enda återstående utvägen och på kredit lät hon trycka 50.000 märken hos en hjälpsam boktryckare hon kände, tog packen med märkeskortor under armen och antrade ett tåg till Philadelphia.

Den resan började illa men slutade lyckligt. När Emily Bissel kom upp på tidningen "North American"s redaktion och bad om stöd i spalterna för sin julmärkesförsäljning fick hon ett torftigt

När USA:s första julmärke såldes. Emily Bissel (t. h.) köper julmärken på postkontoret i Wilmington den 7 december 1907. (Ur filmen "Korståg med julmärket").

FÄSTFOLK

Karin Lindblom har samlat historier från forna tider, särskilt de gamla soldattorpen och "kronans karlar" är föremål för hennes berättarglädje. Följande är en liten bagatell, som ingår i en större samling soldathistorier och som visar hur "den gamla goda romantiken" kunde blomma hos fästfolk.

Men en orm finns ju i alla paradiser. En kamrat till Stina såg med mörk avund på Stinas stilige fästman. Hon gav B. varma ögonkast, när de någon gång var tillsammans på lekstugorna. Hon hade ju fått en och annan polka och polkett med honom. Dansa kunde han och svinga sin flicka i skyn, (som det heter) när hambon gick över de kvistiga golvtilljorna. Men B. var numera oemottaglig för kvinnlig fågring annat än, när det gällde Stina. Så inget ont, utan det för gott med sig, som ordspråket säger. Men Lena, Stinas kamrat, gick där och ruvade och blev hämndfull. Lena hade ingen, som sprang tokig efter henne, vad det nu kunde komma an på, för ful var hon inte. Litet för mager och kantig kanske, men när hon skulle vara fin, brukade hon hjälpa upp "behagen" med därtill särskilt sydda kud-dar (det brukades så denna tid) och hon brukade krusa sitt hår med en griffel och gnida kinderna med rött karamellpapper, så nog tyckte hon själv, att hon tog sig bra ut.

Det där att krusa håret med griffel hade förresten sina vådor. En gång när hon ville vara särskilt fin, så hon skulle krusa nackhåret också, tappade hon den heta griffeln ner på ryggen innanför "särken". På hennes höga jämmerrop kom Stina rusande och fick griffeln borttagen. Men i stället för att gå på lekstugan fick Lena ligga på magen, dödstill, ett par dagar. Stina strök tjock grädde, sirap och potatismjöl på brännsåren och tog Lenas arbete på sig, medan det värsta läktes. Så därför var det inte särskilt fint, att som Lena sedan gjorde, löna gott med ont, men se den svartsjuka kärleken! Lena blev allt dystrare, allt eftersom det tycktes bli allt varmare mellan Stina och B.

Stina sjöng och trallade som en lärka om dagarna, och hennes kista var snart full till brädden med lakan, dukar och handdukar. Hon hade till och med börjat fundera på att sy brudgumsskjorta till fästmannen, så nu var det bergsäkert, det förstod Lena.

Alltså när tillfälle kom en natt, "hämnades" Lena, trots att hon ingen orsak hade, utan tvärtom. Men "ond och miss-

usam kärlek" förmörkar både sinne och omdöme.

B. hade mot vanligheten (de hade bestämt sig för att i allt vara ett hedersamt fästfolk) stannat till sent hos Stina. Ja, längre än permissionen tillät. Hur det var, tog B. av sig rock, byxor och skor (man måste akta kronans persedlar) och drog Stina med sig i utdragssoffan. De kuttrade och smektes och B. blev het värre och Stina med för den delen. De skulle ju snart gifta sig.

Ja, så somnade de med armarna om varandra. Lena, som lurpassat och aldrig såg B. gå sin väg, bestämde sig för att vaka ut honom. Hon smög försiktigt på bara fötter. De hade glömt låsa dörren. Där låg de och sov som stockar båda två under samma täcke. Tvi vale! Lena tog ljudlöst uniformsbyxorna. Där fick dom, de harkrankarna.

B. vaknade med ett ryck, som om någon gett honom ett slag. Han såg på "rovan". Nära 4 på morgonen. Jo, det här var snyggt. Han gav sig knappast tid att väcka Stina med en kyss. "O! vi har sovit! Jaa,

ja måste i väg, annars går det åt helskotta, men in kommer jag nog."

Han skulle dra på sig byxorna, men de fanns inte.

"Herre, jestaness", snyftade Stina, "någon har vatt här". "Jaa", B. kvävde en svordom. "Dä här va allt snyggt." Han stoppade ner långkalsongerna med knytband i de svarta, rätt långa strumporna och tog på skorna. Som väl var, hade han lång uniformskappa. En hastig kyss och han rusade i väg. Han mötte ingen, som väl var. Lena låg väl gömd med de stulna byxorna. "Förresten", hon började tänka, "vad skulle hon med dem". Hon vågade ändå inte låta yeta, att hon tagit dem. Då hade hon bara skämt ut sig själv. Alltså drog hon i väg till skogs och gömde byxorna, som aldrig blev hittade.

B. kom lyckligen fram till förläggningen. När han skulle smyga sig in, mötte han Kraften, som haft permission och hade löfte att komma sent. "Vad är det här?" B. lade fingret på munnen, men berättade viskande ungefär, vad som hänt. Kraft log, men lovade tiga. "Jag skall skaffa byxor", vilket han också gjorde.

B. slapp alltså ifrån äventyret utan "men", för vilket han blev Kraft tacksam. De blev ganska buss efter detta. Som kärleken till Stina var äkta vara, led inte deras känslor till varandra någon skada av det skedd. De gifte sig snart. Kraftens var med på bröllopet.

B. tog avsked och blev med tiden en god lantbrukare på sin hustrus ärvda gård.

BORÅS OCH SÖDRA
ÄLVSBOGERS LÄN

E. W. JUST

FÄRGERI — BLEKERI

MERCERISATION

Filmtryckeri

BORÅS

Tel. växel 174 65

BODEN

Kommanditbolaget

BETONG

SANDER & C:o, Hednoret

Telefon Boden 650 16

LIMHAMN

Limhamns

Ångtvättinrättning

V. Ansgarigatan 12

Tel. 515 33

LIMHAMN

MALMÖ

MARMOR, KALKSTEN
och GRANIT

INGENJÖRSFIRMAN H. SVENSSON

Villa Daisy, Mariedalsvägen

MALMÖ

Telefon 153 80

Ät varje dag —

Anderссon's

Kött-, Fläsk- o.
Charkuterivaror

påhlssons

Malmö

bröd
gott bröd

Gynna
svensk
industri

NORRKÖPING

Gummicentralen

Stockholmsvägen 22—26

Tel. 268 30 NORRKÖPING Tel. 268 30

Utför alla slags reparationer.

Försäljning av nya ringar.

Aktiebolaget Trycksaker

BOK- & ACCIDENSTRYCKERI

Norrköping

Telefon 209 52

Postgirokonto 13 05 52

STOCKHOLM

Bengtssons Litografiska

23 22 20 Sveavägen 90, Stockholm 23 22 20

MODERNT OFFSETTRYCKERI

SUNDSVALL

AB BENGT ANDERSSON

MANUFAKTURAFFÄR

STORGATAN 17

Tel. 3311

Köp Solstickan

MALMSTRÖMS
Kött- & Charkuteriaffär

rekommenderar sina charkuterivaror

FÄRDIGLAGAD MAT - KONSERVER

ÄGG - OST - SMÖR - FLOTT

HÖNS - KYCKLINGAR - VILT

Tel. 355 15

CARL HERSLOVGATAN 7

MALMÖ

Jeppssons Pälsvaruaffär

MÖLLEVÄNGSGATAN 31 B

Tel. 176 59

MALMÖ

Tel. 176 59

Stilfullt och välgjort arbete

Humana priser